

Työkirja sukupuolen moninaisuudesta hoitotyön opiskelijoille

Hilja Laivamaa & Katariina Laakkonen

2022 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Työkirja sukupuolen moninaisuudesta hoitotyön opiskelijoille

Hilja Laivamaa, Katariina Laakkonen
Terveystenhoitaja
Opinnäytetyö
Huhtikuu 2022

Hilja Laivamaa, Katariina Laakkonen

Työkirja sukupuolen moninaisuudesta hoitotyön opiskelijoille

Vuosi 2022

Sivumäärä 38

Toiminnallisen opinnäytetyömme tarkoituksena oli tuottaa sukupuolen moninaisuutta käsittelevä työkirja uuteen seksuaali- ja lisääntymisterveyden opintokokonaisuuteen. Tavoitteena oli toteuttaa selkeä, käytännöllinen ja helposti lähestyttävä työkirja, joka syventää hoitotyön opiskelijoiden tietoisuutta sukupuolen moninaisuudesta ja sen merkityksestä. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Laurea-ammattikorkeakoulun kanssa.

Opinnäytetyön raportissa käsitellään sukupuolen moninaisuutta ja sukupuolivähemmistöihin liittyvää teoretietoa sekä sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen liittyviä erityispiirteitä. Toiminnallisen opinnäytetyön produktiona toimiva työkirja sisältää teoretietoa sukupuolen moninaisuudesta, neuvoja sukupuolivähemmistöön kuuluvien henkilöiden kohtaamiseen, sekä erilaisia tehtäviä ja pohdintaosioita aihealueeseen liittyen.

Työkirjan arviointi perustuu strukturoidulla palautelomakkeella kerättyyn palautteeseen hoitotyön opiskelijoilta. Palautteen analyysin perusteella enemmistö vastaajista koki työkirjan selkeäksi, käytännölliseksi ja helposti lähestyttäväksi. Vastaajista suurin osa koki myös saaneensa työkirjasta uutta tietoa aiheesta, sekä hyötyvänsä työkirjan sisällöstä. Analyysin perusteella työkirja toimii hyvin opetusmateriaalina, eli se vastasi tarpeisiin, joita varten se luotiin.

Kehittämisehdotuksena esitetään, että työkirjan sisältöä päivitetäisiin säännöllisesti, jotta työkirjassa oleva materiaali säilyisi ajankohtaisena. Aihealueesta voisi myös luoda uusia toiminnallisia opinnäytetöitä, kuten videomateriaalia ja konkreettisia oppimistilanteita hoitotyön opiskelijoiden oppimisen tueksi. Sukupuolen moninaisuudesta voisi myös tuottaa materiaalia hoitoalan ulkopuolisille tahoille.

Asiasanat: sukupuoli, sukupuolen moninaisuus, sukupuolivähemmistöt, sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen, työkirja

Laurea University of Applied Sciences
Degree Program in Nursing and Health care
Public Health Nurse

Abstract

Hilja Laivamaa, Katariina Laakkonen

A Workbook on gender diversity for nursing students

Year   2022

Pages   38

The purpose of our functional thesis was to produce a workbook on gender diversity for a new study module on sexual and reproductive health. The goal was to implement a clear, practical, and easily approachable workbook that deepens nursing students' awareness of gender diversity and its significance. The thesis was carried out in collaboration with Laurea University of Applied Sciences.

In the thesis report, gender diversity and the theory related to gender minorities is discussed, as well as the special features of encountering gender diversity. The workbook, which is the product of this functional thesis, contains theoretical information on gender diversity, advice on encountering people that belong to the gender minority, and various exercises and reflections related to the topic.

The evaluation of the workbook is based on feedback from nursing students collected through a structured feedback form. Based on the analysis of the feedback, most respondents found the workbook clear, practical, and easily approachable. Most of the respondents also felt that they had received new information on the topic from the workbook and that they benefited from the content in it. Based on the analysis, the workbook works well as teaching material; in other words, it met the needs for which it was created it.

As a development proposal, the material could be updated regularly to keep it topical. New functional theses could also be created on the topic, such as video material or concrete learning situations to support the learning of nursing students. Additionally, material could be created on gender diversity to parties outside the health care sector.

Keywords: gender, gender diversity, gender minority, encountering gender diversity, workbook

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	7
3	Sukupuoli	7
3.1	Sukupuolen moninaisuus	7
3.2	Sukupuolivähemmistöt	8
3.3	Translaki.....	9
4	Sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen	10
4.1	Sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen terveydenhuollossa	12
4.2	Erytyspiirteitä sukupuolivähemmistöjen hoidossa.....	13
5	Toiminnallisen opinnäytetyön toteutus	15
5.1	Opinnäytetyön ideointi ja suunnittelu	16
5.2	Opinnäytetyön toteutus	17
5.2.1	Työkirjan toteutus.....	17
5.2.2	Työkirjan sisältö	20
5.3	Opinnäytetyön arviointi	21
5.4	Työkirjan palautteen analysointi ja arviointi	22
6	Pohdinta ja johtopäätökset	26
6.1	Eettisyys ja luotettavuus	27
6.2	Ammatillinen kasvu	28
6.3	Jatkokehittämissuhteet ja hyödynnettävyys	29
	Lähteet.....	30
	Kuviot	35
	Taulukot	35

1 Johdanto

Sukupuoli on yleiskäsite, jonka alta löytyy ihmisen kehitykseen, geneettisyyteen, hormonaalisuuteen, fysiologisuuteen, psykologisuuteen sekä sosiaaliseen että kulttuuriseen rooliin liittyviä piirteitä. Sukupuoliksi ei lueta vain termejä nainen ja mies, vaan jokaisen ihmisen kokemus omasta sukupuolesta on henkilökohtainen. (Seta 2021a.) Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan sitä, että sukupuoli on kirjava ilmiö, joka ei ole jaettavissa kahteen toisilleen vastakkaiseen sukupuoleen, vaan sukupuolella on paljon moninaisemmat ilmenemismuodot. Sukupuolen moninaisuus pitääkin sisällään sekä sukupuolivähemmistöt että sukupuolienemmistöt, eli binäärit ja ei-binäärit ihmiset. Aihealueesta puhuttaessa kirjallisuudessa käytetään myös sukupuolen moninaisuus-termistä monikkumuotoa, sukupuolten moninaisuus. Tällä halutaan purkaa yhteiskunnallista normia siitä, että sukupuolia olisi olemassa ainoastaan kaksi. (Seta 2021a; Huuska 2021, 51.)

Sairaanhoidollisiin opintoihin on tulossa uudistunut opetussuunnitelma, jossa on uusi seksuaali- ja lisääntymisterveyden opintokokonaisuus. Yhtenä tämän opintokokonaisuuden tavoitteista on, että opiskelija osaa analysoida seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden merkitystä työssään. Koimme tärkeäksi tuottaa tähän opintokokonaisuuteen ajankohtaista opetusmateriaalia, joka voi edistää hoitotyön opiskelijoiden tietämystä sukupuolen moninaisuudesta. Sairaanhoidajien eettisissä ohjeissa todetaan, että sairaanhoitajan tulisi kohdata jokainen potilas arvokkaana yksilönä ja kunnioittaa hänen ihmisarvoansa jokaisessa elämänvaiheessa. Ohjeissa mainitaan myös siitä, että sairaanhoitaja kohtelee potilaita oikeudenmukaisesti ja yhdenvertaisesti sekä hoitaa potilaita samanarvoisesti huomioiden jokaisen senhetkisen elämäntilanteen. (Sairaanhoidajaliitto 2021.) Koemme, että näiden eettisten ohjeiden noudattaminen ei toteudu, jos hoitotyön tekijällä ei ole ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta. Karvinen & Venesmäki (2019, 19) toteavat, ettei pelkkä perustietämys sukupuolen moninaisuudesta enää riitä terveydenhuollossa ja sairaanhoidossa, sillä sukupuolivähemmistöillä on todettu ilmenevän terveyteen liittyviä haasteita, joita cissukupuolisilla on vähemmän.

Sukupuolen moninaisuuteen liittyvän asiantuntemuksen puuttumiseen liittyy paljon erilaisia terveydellisiä riskejä. Sukupuolivähemmistöön kuuluvat nuoret kärsivät muuta väestöä enemmän mielenterveysongelmista ja yksinäisyydestä. He myös kokevat huolta omasta terveydentilastaan muita nuoria enemmän, ja heidän fyysinen terveydentilansa on muuta nuorta väestöä heikompi. Sukupuolivähemmistöt kohtaavat myös muita nuoria enemmän väkivaltaa. (Jokela ym. 2020, 10.) Kouluissa henkilökunnan riittävät tietotaidot ja vahingoittavien sukupuolienormien purkaminen, sekä hoitoon ohjaaminen ovat tärkeässä roolissa nuoren psyykkisen hyvinvoinnin sekä itsemurhien ehkäisyn kannalta (Valojää 2021, 6). Jokela ym. (2020, 6) samoin kuin Valojää (2021, 29) toteavat, että nykyiset toimet sukupuolivähemmistöjen tukemiseksi

eivät ole riittäviä, vaan ne vaativat lisää aktiivisia toimia. Haluammekin olla mukana lisäämässä tietoisuutta sukupuolen moninaisuudesta.

2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tuottaa työkirja sukupuolen moninaisuudesta uuteen seksuaali- ja lisääntymisterveyden opintokokonaisuuteen. Tavoitteenamme oli toteuttaa selkeä, käytännöllinen ja helposti lähestyttävä työkirja, joka syventää hoitotyön opiskelijoiden tietoisuutta sukupuolen moninaisuudesta ja sen merkityksestä.

3 Sukupuoli

Sukupuoli-termin alle sijoittuu useampi alakäsite, sillä sukupuoli ei ole kaksijakoinen käsite. Setan (2021a) mukaan yleisimmin tunnistettuja sukupuoleen viittaavia termejä ovat nainen ja mies, puolestaan Huuska (2021, 51) kuvaa niiden olevan yleisimmät sukupuoli-identiteetit, ja Suomessa ainoat juridiset sukupuolet. Sukupuolista puhutaan usein enemmistöjen ja vähemmistöjen mukaan (Seta 2021a). Sukupuolienemmistöön kuuluvat cissukupuoliset, jotka määrittävät ja ilmaisevat itseään syntymässä määritetyn sukupuolen mukaan. Sukupuolivähemmistö koostuu henkilöistä, jotka eivät osittain tai täysin määrittele tai ilmaise itseään syntymässä määritellyn sukupuoleen mukaan. (Seta 2021a; Huuska 2021, 49.) Sukupuolienemmistöä kutsutaan binääriseksi, eli sukupuoli-identiteetti sopii kaksinapaiseen nais-mies-jaotteluun. Binäärisen vastakohtana on ei-binäärinen, joka tarkoittaa, että sukupuoli-identiteetti ei sovi kyseiseen kaksinapaiseen jaotteluun. (Huuska 2021, 49.) Seksologian ja sukupuoli-identiteetin tutkija John Moneyn popularisoima termi sukupuoli-identiteetti tarkoittaa henkilön sisäistä kokemusta sukupuolestaan eli sitä, miten yksilöt käsittävät itsensä ja millä termeillä he itseään haluavat kutsua. (Lee 2021; Kinsey Institute 2021).

3.1 Sukupuolen moninaisuus

Jokaisen ihmisen sukupuoli on ainutlaatuinen kokonaisuus. Sukupuolta ei voi määritellä sukelinten tai biologian kautta, sillä se on hyvin monitahoinen ilmiö. Sukupuoleen ja sen ilmaisuun vaikuttaa ympäröivä kulttuuri, sosiaalinen ympäristö jossa elää, geenit, hormonit, fysiologia, sekä psykologiset ja kehitykselliset ominaisuudet. (Kalliokoski & Karvinen 2019, 4.) Ihminen voi olla sukupuoleltaan nainen tai mies, jotain siltä väliltä, tai kokonaan tämän jaotteen ulkopuolella. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021; Huuska 2021, 49.) Sukupuoli-identiteetti voi myös olla ristiriidassa syntymässä määritellyn sukupuolen kanssa ja tarvittaessa sukupuoli voidaan korjata, eli transitoida. Transitio voi merkitä juridisia, psyykkisiä, sosiaalisia tai kehollisia muutoksia. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021a.)

Sukupuolen ilmaisutavat riippuvat kulttuurista, jossa eletään. Erilaiset ilmaisun tavat ovat perinteisesti naiseuteen ja mieheyteen liitettyjä, eli sukupuolitettuja. Sukupuolitettuja ilmaisutapoja ovat ulkonäköön vahvasti liitetyt piirteet; vaatetus, ilmeet ja eleet sekä puhetyyli. Myös kehoissa on sukupuolitetuiksi miellettyjä piirteitä, ja kaikilla ne eivät vastaa naiseuteen tai mieheyteen perinteisesti liitettyjä piirteitä, vaan niissä voi olla variaatioita. Ihmiset kokevat sukupuolensa ja sen ilmaisun hyvin eri tavoin. Sukupuolen moninaisuutta on ollut niin kauan kuin ihmisiäkin, ja moninaisuutta on kaikissa eri kulttuureissa. Jokaisella ihmisellä tulisi olla oikeus oman sukupuolen ilmaisuun ja sukupuoli-identiteettiin. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021a.)

3.2 Sukupuolivähemmistöt

Sukupuolivähemmistöön kuuluvat transihmiset ja intersukupuoliset. Transihmiset-termi kuvaa henkilöitä, jotka eivät identifioitu heille syntymässä määriteltyyn sukupuoleen tai sen ilmaisuun. Transihmiset käsitteenä sisältää transsukupuoliset, sukupuolettomat, muunsukupuoliset ja transvestiitit. (Seta 2021a.) Transsukupuolisuus-termi puolestaan kuvaa ihmisiä, jotka eivät määrittele itseään kuuluvaksi syntymässä määriteltyyn sukupuoleen. (Seta 2021a.) Heidän sukupuoli-identiteettinsä on kuitenkin usein nainen tai mies, mutta se voi olla myös muunsukupuolinen. Transsukupuolinen henkilö voi käydä läpi lääketieteellisen prosessin, jossa hänen kehonsa korjataan vastaamaan hänen kokemaansa sukupuolta. Transsukupuolisella ihmisellä voi olla myös tarve sukupuolensa juridiselle vahvistamiselle. Transsukupuolinen ihminen voi viitata itseensä esimerkiksi transnaisena, -miehenä, transihmisenä, naisena tai miehenä tai transtaustaisena henkilönä. (Huuska 2021, 52.)

Muunsukupuolinen ihminen voi olla sekä nainen että mies, jotain niiden väliltä tai kokonaan kyseisen jaottelun ulkopuolelta. Muunsukupuolinen-termi voi kuvata ihmisen kokemusta siitä, ettei hän identifioitu binääriseen sukupuoli-jaotteluun, mutta kaikki tämän jaon ulkopuolelle kuuluvat henkilöt eivät kuitenkaan koe muunsukupuolinen-termiä kuvaamaan omaa sukupuoli-identiteettiään. (Huuska 2021, 49.) Muunsukupuolisuus toimii kattokäsitteenä muille sukupuoli-identiteettiä kuvaaville termeille, kuten gender fluid ja genderqueer (Huuska 2021, 49; Holma, Järvenpää & Tervonen 2017, 10). Suomenkielistä vakiintunutta termiä gender fluid-käsitteelle ei ole, mutta yksi käytetty termi on sukupuoli-joustava (Seta 2021b). Kyseinen termi viittaa muuttuvaan ja joustavaan sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun. Muutoksia voi tapahtua joko henkilön sukupuoli-identiteetissä tai sukupuolen ilmaisussa tai kummassakin näissä. (Holma ym. 2017, 10; Katz-Wise 2020.)

Puolestaan genderqueer-termi kuvaa sukupuolikokemusta, jossa henkilö on binäärisen sukupuolikäsityksen ulkopuolella. Genderqueer-ihmiset kokevat sukupuolensa usein muuntautuvaksi. Sana voi myös kuvata sitä, että henkilö kyseenalaistaa omaa sukupuoli-identiteettiänsä jatkuvasti tai tietyn ajan jakson aikana. (Brito 2018.) Genderqueer viittaa siis sukupuoli-

identiteettiin, joka ei ilmaisultaan ja identiteetiltään asetu binääriseen sukupuoli-jakoon. Ihminen voi myös tuntea itsensä sukupuolettomaksi. Tämä tarkoittaa, että hänellä ei ole lainkaan sukupuoli-identiteettiä. Myös sukupuolettomuus voi olla ihmisen sukupuoli-identiteetti. (Holma, Järvenpää & Tervonen 2017, 10-11.)

Transvestiitti on henkilö, joka ilmentää itsessään sekä miestä että naista (Seta 2021a). Transvestiitilla on tarve ilmaista toista binääristä sukupuolta laittautumalla, pukeutumalla tai eläytymällä. Transvestiitille on tärkeää, että hänet kohdataan kulloinkin ilmentämässään sukupuolella. Transvestiitti ei yleensä koe tarvetta sukupuolen lääketieteellisiin korjauksiin tai juridisiin muutoksiin, sillä on yleensä tyytyväinen syntymässä määriteltyyn sukupuoleen. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021b.)

Intersukupuolisuus kuvaa kehon erilaisia variaatioita, jotka eivät ole selkeästi nais- tai mies-tyypillisiä. Tällaisia voivat olla mm. kromosomeihin, hormonitoimintaan, sukuelimiin tai muihin sukupuolitettuihin kehonpiirteisiin liittyvät variaatiot. Ihmisiä ei voi luokitella kahteen sukupuoleen, intersukupuolisuus näyttää sen biologisesti toteen. Intersukupuolisuuden yleisyydestä on vaikeaa antaa tarkkaa arviota, sillä osa ihmisistä elää koko elämänsä intersukupuolisina tietämättään. Vain harva saa diagnoosin syntyessään, ja osalle diagnoosi paljastuu murrosiässä, kun oletettavia murrosiän muutoksia ei tapahdu. Joillain intersukupuolisuus havaitaan, kun lapsen saamiseen liittyy ongelmia. (Pirskanen & Kilpiä 2019, 5; Seta 2022). Joillekin intersukupuolisen kehon piirteet voivat vaatia lääketieteellisiä toimenpiteitä, mutta suurin osa intersukupuolisista ei tarvitse hoitoa terveydellisistä syistä. Diagnoosien muodostamisessa vaikuttaa vielä yhteiskunnalliset asenteet siitä, millaisten asioiden koetaan olevan normaaleja tai ongelmallisia. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022a.)

Jokaisella meistä on oikeus määritellä tai olla määrittelemättä oma sukupuolemmme. Jos intersukupuolisuus todetaan lapsen syntyessä niin lääkäri määrittää lapsen toiseen juridisista sukupuolista. Onkin tärkeää huomioida, että lapsen sukupuolen voi tietää vasta kun hän sen itse ilmaisee. Intersukupuolinen voi määritellä itsensä mieheksi, naiseksi, intersukupuoliseksi, transsukupuoliseksi, muun sukupuoliseksi tai joksikin muuksi. Lapsen ei tarvitse käydä läpi sukelinkirurgiaa tai hormonihoidoja, jotta hänet voitaisiin määritellä naiseksi tai mieheksi. (Pirskanen & Kilpiä 2019, 5; Seta 2022).

3.3 Translaki

Suomessa translaki (563/2002) määrittää juridisen sukupuolen korjaamiseen liittyvistä säädöksistä. Nykyinen translaki, eli laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta on astunut voimaan 1.1.2003. Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta (563/2002) 1§:ssä määrää juridisen sukupuolen korjaamisen ehdoiksi täysi-ikäisyyden, Suomen kansalaisuuden tai asuinpaikan Suomessa, lääketieteellisen selvityksen sukupuolikokemuksesta, eli psykiatrisen diagnoosin transsukupuolisuudesta, steriloinnin tai muusta syystä lisääntymiskyvyttömyyden. Jos

juridisessa sukupuolenkorjausprosessissa oleva henkilö on rekisteröidyssä parisuhteessa, vahvistamisen myötä rekisteröity parisuhde muuttuu automaattisesti avioliitoksi. (Finlex 2002.) Transseksuaali on sanana hyvin vanhentunut termi eikä sitä enää tulisi käyttää. Sillä on aiemmin viitattu transsukupuolisiin. Sukupuoli-identiteettikysymykset eivät liity ihmisen seksuaali-identiteettiin, joten tämän vuoksi termiä ei enää käytetä. Se on kuitenkin käytössä vielä tällä hetkellä nykyisessä translaissa. (Väestöliitto 2019.)

Translain uudistus on tällä hetkellä käsittelyssä eduskunnassa. Hallitus on tehnyt ohjelman, jonka mukaan säädetään uusi laki sukupuolen vahvistamisesta, joka kunnioittaa itsemääräämisoikeutta. Uuden lain tarkoituksena on eriyttää lääketieteelliset hoidot juridisen sukupuolen korjauksesta sekä poistaa vaatimus lisääntymiskyvyttömyydestä. Tämänhetkinen laki rikkoo sukupuolivähemmistöjen itsemääräämisoikeutta ja on Suomea sitovien kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vastainen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2021.) Lisääntymiskyvyttömyyden vaatiminen on ihmisoikeusrikos, joka rikkoo kehollista koskemattomuutta ja itsemääräämisoikeutta sukupuoleen. (Seta 2021a.) Suomi on Pohjoismaista ainoa, joka vaatii sterilisointia sukupuolta korjaavalta henkilöltä. Euroopan komissio on todennut, että juridisen sukupuolen vahvistamisprosessissa vaatimuksesta lisääntymiskyvyttömyydestä tulisi luopua. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut vuonna 2017 lisääntymiskyvyttömyyden vaatimisen ihmisoikeusloukkaukseksi. (Seta 2021c.)

4 Sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen

Yksi ihmisen perustarpeista on kohdatuksi tuleminen. Haluamme että meidät nähdään ja hyväksytään omana itsenämme. Onnistuneiden kohtaamisten kautta ihminen rakentaa tervettä suhtautumista itseensä, kun taas puolestaan epäonnistuneet kohtaamiset satuttavat ja heikentävät itsetuntoa, sekä vaikuttavat kykyyn toimia kanssakäymisessä muiden ihmisten kanssa. Kohtaamisella tarkoitetaan yhteyden muodostamista ihmisten välillä. Jotta yhteys on mahdollinen, edellyttää se toisen ihmisen kunnioittamista sekä jokaisen kohtaamista heidän omista lähtökohdistaan. Hyvässä kohtaamisessa oleellista on avoimuus, kuuleminen, kuulluksi tuleminen sekä pyrkimys ymmärtää toista ihmistä. Kohtaamiseen vaikuttavat ilmeet, eleet, äänenpainot ja sanat sekä merkitykset niiden takana. Potilas- ja asiakastyö hoitoalalla on useasti auttamissuhde, joka onnistuakseen edellyttää arvostavaa ja ihmisarvoa kunnioittavaa suhtautumista asiakkaaseen. Hoitoalan ammattilaisella tulisikin olla valmiudet kohdata asiakas ilman ennako-oletuksia hänen sukupuolestaan. (Keinänen-Kiukaanniemi 2020; Vilkkä 2010, 90). Hyvän lähtökohdana kohtaamiselle voidaan pitää pyrkimystä siihen, ettei oletakaan. Teemme elämässämme huomaamatta oletuksia toisista ihmisistä esimerkiksi ulkonäön, kehon kielen tai puhettavan pohjalta. Oletukset pohjautuvat yleensä ennakkoluuloihin, yhteiskunnallisiin normeihin ja stereotyyppioihin. Asiakastyössä tämä tuo haasteita kohtaamiseen, sillä määrittellemme ihmisen mielessämme tietynlaiseksi ja näin ollen rajoitamme sitä, miten

voimme asiakkaan ja hänen elämäntilanteensa nähdä. Jotta kohtaaminen voisi olla mahdollisimman sensitiivinen, olisi hyvä tulla tietoiseksi siitä, että jokaisella meistä on oletuksia ja näin ollen olisi tärkeää kohdata asiakas ilman ennako-oletuksia. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022b.)

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan sukupuolen moninaisuuden huomioon ottamista sekä sosiaalisten normien haastamista. Sukupuolisensitiivisyyden takana on ajatus siitä, että jokainen voisi kasvaa juuri sellaiseksi kuin haluaa, koki sitten itsensä tytöksi, pojaksi, transsukupuoliseksi, intersukupuoliseksi, muunsukupuoliseksi tai sukupuolettomaksi. Tarkoitus on tehdä näkyväksi kaikki sukupuolen eri kirjat, eikä mitätöidä sukupuolta konseptina. Tärkeässä osassa sukupuolisensitiivisyyttä on sukupuolisensitiivinen kielenkäyttö, joka tarkoittaa sitä, että puheessa otetaan sukupuolen moninaisuus huomioon. Puheessa ei tällöin käytetä sukupuolitettuja termejä henkilöille, jotka sitä eivät halua, eikä sukupuoleen liitettäviä termejä käytetä muista vasten heidän kokemaansa sukupuoli-identiteettiä. (Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022b.)

Sukupuolisensitiivisessä kohtaamisessa tärkeää ovat myös kuunteleminen ja validoiva vuorovaikutus. Kuunteleminen vaatii pysähtymistä hetkeen. Asiakkaan kokemus kuuntelevasta ammattilaisesta muodostuu silloin kun tilanteessa ei ole kiireen tuntua, katsekontaktia pidetään yllä, kysytään tarkentavia kysymyksiä ja ilmaistaan esimerkiksi nyökkäyksin, että häntä kuunnellaan. Asiakkaan kokemuksen vahvistamisessa ammattilaisella täytyy olla tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuuteen liittyvistä teemoista. Tiedon avulla ammattilainen näkee tilanteen laajemmin ja voi viestiä asiakkaalle, että hänen kokemuksensa omasta sukupuolestaan ja sukupuoli-identiteetistään on arvokas ja tärkeä. Validoivassa eli vahvistavassa vuorovaikutuksessa myös tuetaan asiakasta silloin, kun hän tutkii omaa sukupuoli-identiteettiään tai sen ilmaisua. (Frisk 2020; Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2022b.)

Sukupuolivähemmistöjen kohtaamisessa on vielä paljon tekemistä Suomessa, sillä sukupuoli-vähemmistöjä kohtaan ilmenee syrjintää meidän yhteiskunnallisissa rakenteissamme. Rakenteellinen syrjintä tarkoittaa syrjinnän muotoa, joka ilmenee yhteiskunnallisissa rakenteissamme tiettyä ihmisryhmää epätasa-arvoisesti kohtelevana lainsäädäntönä tai syrjivinä toimintatapoina. Hyviä esimerkkejä tästä ovat tämänhetkinen translaki sekä yhteiskunnan tarjoamat palvelut. (Karvinen & Venesmäki 2019, 8; TEPA-termipankki 2022.) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen rakenteellista syrjintää tutkii vuosittain ILGA-Eurooppa, joka on eurooppalainen kattojärjestö eri sateenkaarijärjestöille. Heidän tekemän arvion mukaan Suomi toteutti vuonna 2020 65 % sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen ihmisoikeuksista. (ILGA-Europe 2020). Häsbacka & Siren (2017, 85) tutkivat ammattilaisten valmiuksia kohdata sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuuluvia nuoria päihde- ja mielenterveyspalveluissa. Heidän mukaansa yhdenvertaisuuden edistämisen esteinä ovat ihmisten tahattomat asenteet, tietojen puutteellisuus sekä ymmärtämättömyys. Vilka (2010, 85) puolestaan kertoo, että

ammattilaisten hämmennys saattaa johtua tiedon puutteen lisäksi myös omista arvoista sekä asianomaisen elämää koskevan tiedon puutteesta. Huuskan (2021, 36) mukaan ne ihmiset, jotka ovat sukupuolinnormien mukaisia eivät välttämättä usko kyseisten normien olemassa-oloon, sillä he eivät ole havainneet niitä omassa elämässään. Huuska myös toteaa, että tällainen binäärinen ajattelutapa sekä ennakkoluulot aiheuttavat vähemmistöstressiä.

Vähemmistöstressillä tarkoitetaan kroonistunutta stressitilaa, joka syntyy meidän yhteiskunnassamme elävistä sukupuoli- ja hetero-oletuksista, sosiaalisesta leimautumisesta sekä erilaisuuden ja näkymättömyyden kokemuksista. Vähemmistöstressiin liittyy myös pelko kiusatuksi tulemisesta sekä kokemukset väkivallasta. Jotta yhteiskunnallisesti haitallisia normeja voidaan purkaa, täytyy muidenkin kuin sukupuolivähemmistöihin kuuluvien henkilöiden olla mukana purkamassa niitä. Ihmisten on mahdollista muuttaa omia käsityksiään ja ennakkoluulojaan, kun he saavat uutta tietoa. Ennakkoluulojen purkamisessa tehokasta on, jos oman viiteryhmän jäsenet tuovat ilmi, etteivät jaa samoja haitallisia ennakkoluuloja sukupuolivähemmistöjä kohtaan. (Huuska 2021, 38; Seta 2021d; Huuska 2022). Sosiaali- ja terveystalveissa tulisi tehdä töitä myös sukupuolittavien käytäntöjen purkamiseksi. Yhtenä esimerkkinä tästä on sairaalavaatteiden värimaailmat. Värejä ei ole suoranaisesti jaettu naisille ja miehille, mutta vaaleanpunaisia ja esimerkiksi keltaisia vaatteita löytyy vain pienissä ko'issa, ja isommat koot ovat usein sinisiä, harmaita tai ruskeita. Välillisesti tapahtuva sukupuolittamista siis tapahtuu. (Karvinen & Venesmäki 2019, 19.)

4.1 Sukupuolivähemmistöjen kohtaaminen terveydenhuollossa

Vähemmistösensitiiviset terveystalvet ovat tutkimusten mukaan suojatekijä vähemmistöstressille. Hoitotyössä vähemmistöstressi voi vaikuttaa siten, että potilas on varautunut tai ei täysin luota ammattilaiseen hoitotilanteessa. Sensitiivisellä kielenkäytöllä ja toiminnalla rakennetaan luottamusta sekä parannetaan hoitoturvallisuutta. (Huuska 2022.) Konkreettisenä esimerkkinä arvokkaaseen sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen Karvisen & Venesmäen (2019, 20) mukaan on kutsua potilas vastaanotolle sukunimellä ilman sukupuolittavia määreitä kuten herra tai rouva. Jokaisen oikeutta itsemäärittelyyn tai -määrittelemättömyyteen tulee kunnioittaa. Jos asiakas esittää toiveen kutsumanimestä, tulee toivetta kunnioittaa riippumatta siitä mikä henkilön virallinen nimi tiedoissa on. Sosiaali- ja terveystalveissa hyvänä käytäntönä voidaan pitää, että jokaiselta asiakkaalta kysytään sukupuolesta. Terveystalvet voi esimerkiksi kertoa tietojärjestelmän ilmoittavan, että asiakas on nainen/mies ja kysyä onko tämä tieto paikkansa pitävä. (Karvinen & Venesmäki 2019, 14, 19.) Näin kysymyksen eivät törmää ainoastaan henkilöt, joilla juridisesti määritelty sukupuoli ei vastaa omaa sukupuolikokemusta, tai jotka eivät ulkoisesti ilmennä sukupuoltaan yhteiskunnan luomien normien mukaisesti.

Ihmisuhteista keskusteltaessa on hyvä pyrkiä käyttämään sukupuolineutraaleja ilmaisuja kuten puoliso ja kumppani, eikä esimerkiksi tyttö- ja poikaystävä tai aviomies ja vaimo. Hyvä olisi huomioida myös sanojen äiti ja isä sekä tytär ja poika sisältämät oletukset, ja käyttää näiden tilalta neutraaleja ilmaisuja: vanhempi, huoltaja, sisarus ja lapsi. Näin ei tee oletuksia, eikä ennakoasenteilla ja -oletuksilla loukkaa vastaanotolla olevaa henkilöä. Sukupuolineutraali kielenkäyttö on tärkeässä asemassa asiakassuhteen toimimisen kannalta. Kuitenkin yhteyden luominen asiakkaaseen on realistista vasta silloin, kun työntekijä käyttää asiakkaasta hänen itse ilmi tuomia termejä. Jos vastaanottotilanne käydään ruotsiksi tai englanniksi, on tärkeää kuunnella millä pronomineilla henkilö itse viittaa itseensä, tai mitä pronomineja toivoo itsestään käytettävän. Jokaisella henkilöllä on omat toiveet ja tarpeet, ja onkin tärkeää muistaa, ettei hoitotyön tekijänä voi omien yksittäisten kokemustensa perusteella tehdä yleistäviä päätelmiä. Tärkeää on myös toimia omassa työyhteisössä purkaen sukupuolitavia ja vanhentuneita normeja ja toimintatapoja. (Karvinen & Venesmäki 2019, 13, 20.)

Avoimin kysymyksiin on helpointa kommunikoida, ja tällöin asiakas saa itse sanoittaa ja määrittellä sukupuolensa. Avointen kysymysten tarkoituksena on saada asiakas ajattelemaan aktiivisesti, sekä selvittää mitä asiakas ajattelee ja tuntee sillä hetkellä. Tavoitteena on saada asiakas sanoittamaan ajatuksensa, sekä puhumaan vastaanotolla ammattilaista enemmän. Hyviä sanoja aloittaa avoimet kysymykset ovat mitä, miten ja miksi, sekä kuinka ja kerro. Jos sukupuoleen liittyviä kysymyksiä tulee esittää, voi paras tapa kysymyksen esittämiseen olla kysyä erikseen henkilön sukupuolimääritelmää ja juridista sukupuolta. Jos hoitotilanteessa täytyy kysyä kehosta tai kehon piirteistä sukupuolivähemmistöön kuuluvalta henkilöltä, tulisi olla läpinäkyvä ja kertoa mihin tätä tietoa tarvitsee. Nimeä kysyessä asiakkaalle tulisi antaa mahdollisuus kertoa kutsumanimensä, ja käyttää sitä. (Karvinen & Venesmäki 2019, 13; Järvinen 2020; Huuska 2021.) Karvinen & Venesmäen (2019, 19) mukaan on erityisen tärkeää ymmärtää, että sukupuolen korjanneen vanhaa nimeä ei tule mainita, sillä se voi nostaa mieleen muistoja, joihin ei enää haluta palata.

4.2 Erityispiirteitä sukupuolivähemmistöjen hoidossa

Sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen liittyvien erityispiirteiden lisäksi terveydenhuollon eri osa-alueilla tietoisuus sukupuolen moninaisuudesta on hyvin merkityksellistä, jotta yhdenvertaisuus toteutuisi varhaisen diagnostiikan ja sairauksien torjunnan perspektiivistä. Yhdenvertaisen sairauksien torjunnan sekä varhaisen diagnostiikan toteutumisen perspektiivistä on merkityksellistä, että terveydenhuollon eri osa-alueilla tietoisuus sukupuolen moninaisuudesta olisi vahvaa. Tällä tarkoitetaan sitä, että terveydenhuollossa tulisi olla keinoja tunnistaa sukupuolen moninaisuuteen liittyviä erityisiä riskitekijöitä. (Karvinen & Venesmäki 2019, 19.) Tutkimukset ovat osoittaneet, että sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä voi olla suurempi riski sairastua esimerkiksi sydän- ja verisuonitauteihin sekä mielenterveyden

häiriöihin. Uusimmat tutkimukset ovat löytäneet viitteitä myös siitä, että sukupuolivähemmistöt olisivat muuta väestöä alttiimpia sairastumaan dementiaan. (Hamnvik 2019.)

Sukupuolivähemmistöjen eriarvoinen kohtelu näkyy eri puolilla terveydenhuoltoa. Sukupuolivähemmistöihin kohdistuva syrjintä terveydenhuollossa johtaa siihen, että hoito viivästyy vähemmistöihin kuuluvilla neljä kertaa useammin kuin heillä, jotka eivät ole raportoineet syrjinnästä. (Progovac ym. 2018, 418). Eriarvoinen kohtelu näkyy myös tilastoissa, sukupuolivähemmistöjen edustajat käyvät muuta väestöä harvemmin seulonnoissa, sillä lääkäreiden keskuudessa on epätietoisuutta siitä, mitä seulontoja mm. transsukupuolisten naisten ja miesten tulisi saada. (Hamnvik 2019.) Suomessa transmiehiä, joiden kohtua ei ole poistettu, tulisi terveydenhuollossa ohjeistaa osallistumaan kohdunkaulan syövän seulontoihin, sillä he eivät automaattisesti saa kutsua miehen henkilötunnuksella. Puolestaan transnaisten tulisi osallistua rintasyövän seulontoihin. (Palveluvalikoima 2020.) Epätietoisuutta hoitohenkilökunnalla on tällä hetkellä myös transtutkimuksiin lähettämistä. Transsukupuoliselle henkilölle pitäisi aina kirjoittaa lähete transtutkimuksiin. Lähetteen kirjoittaneen lääkärin ei itse tule tutkia asiaa eikä transsukupuolista henkilöä saa lähettää transtaustansa vuoksi psykiatriseen hoitoyksikköön. (Karvinen & Venesmäki 2019, 19.)

Tietoisuus ikäihmisten sukupuolen moninaisuudesta on lisääntynyt, ja olisin hyvin tärkeää ottaa tämä huomioon myös terveydenhuollon palveluissa. Sukupuolen moninaisuus on asia, jolle senioreilla ei ole välttämättä ollut omassa nuoruudessaan sanoja, eikä asioista ole puhuttu samaan tapaan kuin nykyään. Tämän vuoksi useat ikäihmisistä ovat jättäneet kertomatta kokemuksestaan ja pitävät vaikenemista edelleen turvallisimpana vaihtoehtona. Ikäihmisiä hoidettaessa tulisi yhtä lailla purkaa yhteiskunnallisia normeja, jotta yhdenvertainen kohtelu voisi toteutua. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että näiden senioreiden perhesuhteita tulisi tarkastella myös normien ulkopuolelta. Vähemmistöön kuuluville senioreille perhe voi tarkoittaa hyvin eri asioita, eikä se välttämättä ole liitoksissa siviilisäätyyn tai biologisiin suhteisiin. Seniorin perhe voi koostua esimerkiksi entisistä kumppaneista tai ystäväistä, jotka ovat olleet heidän elämässään läsnä. Olisi tärkeää kuunnella asiakasta, jotta hän voisi itse kertoa omista läheisistä suhteistaan. Merkityksellistä olisi myös kiinnittää huomiota siihen, kenelle vähemmistöön kuuluvan seniorin kertomat yksityiskohdat omasta sukupuolikokemuksestaan ovat tarkoitettu. Seniorin omaa itsemääräämisoikeutta tulisi arvostaa avoimuuskysymyksissä. (Valtonen & Hakola 2016, 44; Karvinen & Venesmäki 2019, 19.) Vanhuspalveluissa vähemmistöt kokevat syrjintää työntekijöiden ja muiden asukkaiden toimesta. Hoitohenkilökunnan tulisi ehdottomasti puuttua tällaiseen syrjintään ja toimia itse yhdenvertaisesti. Ammatillisena voi esimerkiksi julkisesti kehua transvestiittisenioria hänen pukeutumisestaan, ja näin luoda positiivisia kokemuksia vähemmistön edustajalle. (Valtonen & Hakola 2016, 45-46.)

5 Toiminnallisen opinnäytetyön toteutus

Toiminnallinen opinnäytetyö on ammattikorkeakoulun opinnäytetyövaihtoehto tutkimukselliselle opinnäytetyölle, ja sen tavoitteena on lisäinformaation tuominen ammatilliselle kentälle toiminnallisoin keinoin. Toiminnallisen opinnäytetyön voi toteuttaa materiaalina, kuten esimerkiksi oppaana tai ohjeistuksena, mutta myös erilaisten tapahtumien muodossa. Tämä erottaakin toiminnallisen opinnäytetyön tutkimuksellisesta opinnäytetyöstä. Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyy käytännön toteutus, sekä siitä tuotettu raportointi. Prosessissa on lähtökohtaisesti mukana aina useita toimijoita. (Salonen 2013, 5-6; Vilka & Airaksinen 2003, 9.)

Toiminnallisen opinnäytetyön toteutimme työkirjan muodossa, mikä perustuu ajankohtaisiin tutkimusartikkeleihin sekä aihealuetta käsitteleviin materiaaleihin. Tämän opinnäytetyön yhteistyökumppanina toimi Laurea-ammattikorkeakoulu, jolle tuotimme opetusmateriaalia uuteen seksuaali- ja lisääntymisterveyden opintokokonaisuuteen. Laurea on aloittanut toimintansa vuonna 1991 Vantaalla (Laurea 2021c). Nykyisin kyseinen koulu toimii Uudenmaan alueella kuudella kampuksella, ja opiskelijoita Laureassa on yhteensä noin 7800. Kampuset sijaitsevat Hyvinkäällä, Lohjalla, Leppävaarassa, Otaniemessä, Porvoossa sekä Tikkurilassa. Suomen ammattikorkeakouluista Laurea kouluttaa eniten sairaanhoitajaopiskelijoita. (Laurea 2021c.) Työkirjamme kohderyhmänä toimi puolestaan hoitotyön opiskelijat. Kohderyhmän valinnassa olennaisena asiana oli halumme vaikuttaa konkreettisesti sukupuolivähemmistöjen asemaan sekä heidän kohtaamiseensa terveydenhuollossa. Koemme, että siihen vaikuttavin tapa on lisätä tulevien ammattilaisten tietoa ja asiantuntemusta aiheesta.

Hoitotyön opiskelijoita ovat lähihoitajat, sairaanhoitajat, terveydenhoitajat, kätilöt sekä ensihoitajat. Lähihoitajat työskentelevät laajasti terveydenhuollossa, kuten myös sosiaali- ja kasvatusalalla. He voivat työskennellä mm. kotihoidossa, päiväkodeissa sekä mielenterveys- ja päihdetyön parissa. (Super 2021.) Sairaanhoitajat puolestaan ovat hoitotyön asiantuntijoita, jotka voivat työskennellä kattavasti terveydenhuollon kentällä, esimerkiksi erikoissairaanhoitossa sekä perusterveydenhuollossa. (Laurea 2021a). Terveystenhoitajat sen sijaan keskittyvät opinnoissaan terveydenhoitotyöhön sekä terveyden edistämiseen sairaanhoidollisten opintojen lisäksi. Terveystenhoitajat ovat kansanterveystyön asiantuntijoita, jotka työskentelevät mm. neuvoloissa, työterveydessä sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollossa. (Laurea 2021b). Kätilöiden koulutus sisältää ensin sairaanhoidolliset opinnot, joiden jälkeen keskitytään raskaana olevien, synnyttävien ja synnyttäneiden sekä heidän perheidensä hoitoon. Kätilöt ovat seksuaali- ja lisääntymisterveyden asiantuntijoita. (Metropolia 2021a.) Ensihoitajan puolestaan valmistuvat myös sairaanhoitajiksi, jonka lisäksi heidän opinnoissaan keskitytään terveys- ja ensihoitolääketieteeseen. Opinnoissa hyödynnetään myös muita soveltavia tieteenaloja ja sieltä tulevaa teoreettista tietoa. (Metropolia 2021b.)

5.1 Opinnäytetyön ideointi ja suunnittelu

Opinnäytetyöprosessi lähtee liikkeelle suunnittelu- ja ideointivaiheesta, jossa ideoidaan opinnäytetyölle aihetta sekä sen rajausta, pohditaan aikataulutusta sekä mahdollista yhteistyökumppania tai -kumppaneita. (Salonen 2013, 17.) Aloitimme ideoinnin pohtimalla omia kiinnostuksen kohteitamme ja totesimme, että seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuus aihealueena on meitä kumpaakin kiinnostava. Seksuaalisuus- ja sukupuolen moninaisuus olisivat olleet yhdessä laaja kokonaisuus, joten päädyimme vielä rajaamaan aiheen sukupuolen moninaisuuteen. Pohdimme, miten voisimme edistää sukupuolivähemmistöjen asemaa terveydenhuollossa. Koimme hyväksi lähtökohdaksi parantaa hoitotyön opiskelijoiden osaamista näistä aihealueista, joten päätimme valita heidät kohderyhmäksemme. Opinnäytetyön ollessa toiminnallinen, luodaan prosessissa ohjeistus, tapahtuma tai tuote aina jonkun tarpeita varten, tietyn ryhmän käytettäväksi. (Vilka & Airaksinen 2003, 39). Vilkan & Airaksisen (2003, 16) kokemuksen mukaan onkin suositeltavaa, että opinnäytetyöprosessissa olisi toimeksiantaja. Toimeksiantaja voi mahdollistaa työllistymisen, kun pääsee näyttämään omaa osaamistaan ja kiinnostustaan, sekä luomaan suhteita oman alan työtahoihin. Aiheanalyysin esittelyn jälkeen saimmekin Laurea-ammattikorkeakoulun yhteistyökumppaniksemme.

Aiheen valinnassa kannattaa ottaa huomioon omat kiinnostuksen kohteet alalle työllistymisen suhteen. Opinnäytetyön tulisi syventää omaa osaamista aiheesta, jota kohtaan tekijällä on kiinnostusta. Aiheanalyysivaiheessa on tärkeää oman motivaation ja kiinnostusten kohteiden lisäksi pohtia aiheita, joka on tulevaisuudessakin relevantti. Oman motivaation kannalta on tärkeää pohtia aiheanalyysissä myös sitä, kuka opinnäytetyöstä hyötyy. (Vilka & Airaksinen, 2003 16, 24.) Koimme sukupuolen moninaisuuden olevan kumpaakin syvästi kiinnostava aihe, johon olimme molemmat perehtyneet jo aiemmin. Sen vuoksi aiheen rajaaminen oli mielestämme helppoa ja luontevaa. Koimme aiheen myös olevan ajassamme hyvin relevantti ja tuovan todellista hyötyä sekä hoitotyön opiskelijoille että sukupuolivähemmistöille.

Kun aiheanalyysi on suoritettu, tehdään toimintasuunnitelma. Toimintasuunnitelmassa perustellaan aiheen valintaa vastaamalla kysymyksiin mitä, miksi ja miten tehdään. Suunnitteluvaiheeseen opinnäytetyöprosessissa sisältyy opinnäytesuunnitelma, johon sisällytetään työn tavoitteet, vaiheet, toimijat, aineistot, menetelmät tiedonhakuun ja dokumentointitavat sekä mahdolliset yhteistyökumppanit ja toimeksiantajat. (Vilka & Airaksinen, 2003 26-27; Salmela 2013, 17.) Toimintasuunnitelma auttaa jäsentelemään tekijälle itselleen aihevalintaa, sekä perustelee tavoitteita ja todistaa johdonmukaista päättelyä. Toimintasuunnitelmaa tulisi luoda niin, että siihen olisi realistiset mahdollisuudet sitoutua. Tässä vaiheessa on hyvä tutkia jo tehtyjä opinnäytetöitä ja muuta materiaalia, jotta ei toista jo tehtyä. Opinnäytetyössä jo oman motivaation kannalta on tärkeää huomioida, että omalla työllään toisi jotain uutta alalle. Aiheeseen liittyvää keskustelua ja muuta materiaalia, kuten tutkimusaineistoa, on tärkeää käydä läpi. Näin saa hiottua idean ja sen tavoitteet tarkemmiksi, ja aihetta on helpompi

rajata tarpeen mukaan. Toimintasuunnitelmavaiheessa tulisi käydä myös läpi mahdolliset konsultaatiot asiantuntijoille. Myös aikataulusuunnitelma on oleellinen osa toimintasuunnitelmaa. (Vilkkä & Airaksinen, 2003 26-27.)

Loimme työstä kirjallisen suunnitelman, jossa kävimme läpi työn keskeiset käsitteet, aikataulun sekä konkreettisen suunnitelman tulevasta työkirjasta opinnäytetyön tarkoituksineen ja tavoitteineen. Keskeisten käsitteiden luomiseen hyödynsimme Setan ja Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen tuottamia ajankohtaisia materiaaleja. Kävimme läpi aiemmin tehtyjä opinnäytetöitä saman aihealueen piiristä ja totesimme, että sukupuolen moninaisuudesta ei ollut tehty kuin muutamia opinnäytetöitä, eikä aihetta ollut lähestytty samalla tapaa kuin meillä oli tarkoituksena. Tässä vaiheessa koimme, että olisi hyvä myös ottaa yhteyttä Setan ja Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen johtavaan sosiaalityöntekijään Maarin Huuskaan, sillä hän oli kirjoittanut suuren osan käyttämistämme lähdeaineistoista. Kirjasimme suunnitelmaan myös ajatuksen tästä konsultaatiosta.

5.2 Opinnäytetyön toteutus

Suunnitteluvaiheen jälkeen seuraa toteutusvaihe, jossa suunnitelmien pohjalta aletaan työstää konkreettista opinnäytetyötä (Salmela 2013, 18). Toiminnallinen opinnäytetyö ammattikorkeakoulussa vaatii toiminnallisen osuuden lisäksi tieteellisen raportin, jolla tekijä todistaa pystyvänsä yhdistämään teoreettiset tiedot ammatilliseen käytäntöön, sekä kehittämään omaa ammattikulttuuria. (Vilkkä & Airaksinen, 2003 41-43.) Työkirjaa toteuttaessamme valmistelimme myös lopullista opinnäytetyö raporttia. Meille tärkeää oli, että raportissa olisi kattavasti tietoa aihealueestamme sekä selkeät perustelut tekemillemme ratkaisuille työkirjan suhteen. Vilkan & Airaksisen (2003, 79-82) mukaan raportilla tulee vakuuttaa lukija työn luotettavuudesta ja omasta ammatillisesta sivistyneisyydestä, ja ilmetä kyky perustella valinnat ja ratkaisut, sekä työn johdonmukainen nojaus tutkimusnäyttöön. Itse opinnäytetyön tuotoksena toimivan työkirjan päätimme suunnitella ja toteuttaa itsenäisesti. Meille oli kuitenkin tärkeää saada työkirjan sisällöstä palautetta aiheen asiantuntijalta, sillä halusimme olla prosessissamme mahdollisimman avoimia ja sensitiivisiä. Tekemämme suunnitelma oli hyvä pohja työkirjan toteutuksen aloittamiseen.

5.2.1 Työkirjan toteutus

Työkirja on yksi opetusmateriaalin muoto, joka sisältää oppimista tukevia elementtejä. Sen on todettu olevan hyödyllinen opetus- ja oppimisväline. (Hollins Martin, Forrest, Wylie & Martin 2013). Työkirja auttaa vahvistamaan opiskelijoiden tietämystä ja taitoja aihealueesta opetussuunnitelmissa esitettyjen tavoitteiden mukaisesti. Työkirjan sisältäessä yhteenvetoja laajemmista materiaaleista on opiskelijan mahdollista ymmärtää aihealue tehokkaammin. Tällaisen opetusmateriaalin käyttö parantaa opetuksen laatua sekä helpottaa muodostamaan pysyvän muistijäljen, etenkin jos materiaali palvelee useampia aisteja. Esimerkiksi värikkäät

piirroksat auttavat oppimaan ja muistamaan opiskellun aihealueen paremmin. (Ulu Kalin 2017, 33-38; Utami, Aminatun & Fatriana 2020, 7-11.)

Työkirjaa toteuttaessamme halusimme ottaa huomioon terveyden edistämisen keskuksen luomat terveysaineistojen laatukriteerit, jotka keskittyvät tuotoksen sisältöön, kieliasuun, ulkoasuun sekä kokonaisuuteen. Laatukriteerien mukaisen tuotoksen tulisi olla konkreettisen terveystavoitteen omaava, huomiota herättävä, kohderyhmän kulttuuria kunnioittava, sisällöllisesti selkeä, helppolukuinen ja helposti hahmoteltavissa. Laatukriteereitä ovat myös tiedon sopiva määrä, tekstiä tukeva kuvitus, kohderyhmän selkeä määrittäminen, hyvä tunnelma sekä oikea ja virheetön tieto (Parkkunen, Vertio & Koskinen-Ollonqvist 2001, 9-10). Terveysaineiston keskeisenä tavoitteena on, että aineisto vastaa tavoitellun kohderyhmän nykyhetken tarvetta. Tarkoituksena on saada muutosta sekä yksilö että yhteisötasolla. Terveyttä edistävissä aineistoissa on aina voimavara- ja voimavaroja sisältäviä piirteitä, jolla pyritään kannustamaan sekä auttamaan ymmärtämään yksilöiden henkilökohtaisia mahdollisuuksia vaikuttaa käsiteltäviin tekijöihin. Voimavara- ja voimavaroja sisältäviä lähestymistapa lisää myös ymmärrystä terveyttä tukevista ja vahvistavista tekijöistä sekä niiden ylläpitämisen tärkeydestä. (Rouvinen-Wilenius 2007, 3.)

Toteutimme työkirjan sukupuolen moninaisuudesta hoitotyön opiskelijoille. Työkirja sisältää tietoa sukupuolen moninaisuudesta sekä siihen liittyvistä aihealueista ja termeistä. Tarkoituksenamme oli tehdä selkeä tietopaketti, jonka avulla hoitotyön opiskelija voi tutustua aiheeseen. Teimme työkirjaan erilaisia pohdinta- ja tehtäviä, joiden avulla aihealueeseen pääsee perehtymään syvemmin. Tarkoituksenamme oli tehdä työkirjasta visuaalisesti selkeä ja helposti lähestyttävä. Tähän pyrimme kiinnittämällä huomiota työkirjamme teksteihin sekä ulkoasun visuaalisuuteen. Helposti lähestyttävä terveysaineisto on kieliasultaan selkeä, avoin sekä täsmällinen. Tekstin koolla, tyypillä ja sijoittelulla voidaan vaikuttaa kokonaisuuden selkeyteen. Fontin ollessa kevyt ja yksinkertainen tekstiä on helpompi hahmottaa. Selkeää sisältöä tavoiteltaessa olisi hyvä suosia pienenäköisiä, fonttikokoa 12-14, väljennettyä riviväliä sekä 55-60 merkin rivin pituutta. (Parkkunen ym. 2001, 14-18; Näkövammaisten liitto 2020). Tekstiä tuottaessa olisi hyvä kiinnittää huomiota tuntemattomien termien avaamiseen, ja niistä esimerkkien antamiseen. Tekstin tulisi olla johdonmukaista, ja pitkiä lauserakenteita olisi hyvä välttää. Lukijoille olisi tärkeää antaa aineiston lopussa tietoa luotettavista lähteistä, joista he voivat halutessaan etsiä lisää informaatiota aiheesta. (Rudd 2019, 3-5.)

Liitimme työkirjaan aihealueeseen sopivaa kuvitusta sekä värejä herättämään mielenkiintoa. Värien on todettu parantavan oppimistuloksia, etenkin positiiviset kuvat parantavat oppimisen laatua. (Brom, Stárková, D’Mello 2018; Schneider, Nebel & Rey 2016). Nummelin (2000, 115) mukaan terveysaineistoissa kuvat auttavat tekstin hahmottamisessa, sillä ne laajentavat käsiteltävän aiheen ymmärrettävyyttä sekä antavat lisämerkitystä tekstiin. Kuvien käytössä tulee kuitenkin huomioida, että ne ovat selkeitä, kontrastiltaan hyviä sekä informaation kannalta oleellisia. (Näkövammaisten liitto 2020). Valitsimme työkirjaamme sellaisia kuvia, jotka

olivat mielestämme selkeitä ja auttoivat ymmärtämään kokonaisuutta. Päädyimme valikoimaan tehtäväosuuksiin kuvan hehkulampusta, jotta lukijalla olisi helpompi löytää tehtävät muun materiaalin joukosta. Saimme työkirjaamme varten havainnollistavia piirroskuvia Saimi Laivamaalta. Hän piirsi kolme piirroskuvaa osaksi työkirjaa. Meille oli tärkeä saada kuvitusta, joka tukee moninaisuuden teemaa. Aihealueen hahmotusta helpottamaan teimme työkirjaan myös havainnollistavan taulukon sukupuolivähemmistöistä. Näkövammaisten liiton mukaan selkeä taulukko on pelkistetty ja erottuva kokonaisuus, johon on valittu oleellista informaatiota. Taulukossa tulisi olla myös muuta aineistoa mukaileva teksti. (Näkövammaisten liitto 2020.)

Terveysaineistoa koottaessa olisi myös tärkeää kiinnittää huomiota tunnelmaan, joka aineistosta välittyy. Tässä merkityksellisessä asemassa on se, millä sävyllä asioista puhutaan. Terveysaineiston koolla voidaan myös vaikuttaa aineiston tunnelmaan sekä kiinnostavuuteen. (Parkkunen ym. 2001, 20-21). Halusimme kiinnittää huomiota siihen, että työkirjamme on helposti luettava, tietomäärältään sopiva sekä toteutustavaltaan helposti lähestyttävä. Parkkunen ym. (2001, 21) mukaan mitä paremmin terveysaineisto on kohdennettu lukijalle, sitä parempi tunnelma aineistossa on. Tähän kiinnitimme erityisesti huomiota valitsemalla juuri hoitotyön opiskelijoille olennaisia esimerkkejä, vinkkejä ja pohdintatehtäviä.

Aloitimme työkirjan toteuttamisen teorian tiedon rajaamisella. Halusimme valita tarkat ja selkeät aihealueet, joihin perustuen voisimme suunnitella tehtäviä ja pohdintaosuuksia. Työkirjan sisältö valikoitui kirjallisen raporttimme pohjalta. Aihealueiden valitseminen oli sujuvaa, sillä olimme tehneet kattavan taustatyön teoriaa kerätessämme. Teoriatieto raporttiin valikoitui pääasiassa Setan ja Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen lähteisiin pohjautuen, ja työkirjassa painotettavat asiat valikoituivat samojen lähteiden pohjalta. Olemme poimineet lähteistämme kaikki keskeiset sukupuolen moninaisuuden liittyvät käsitteet, ja avanneet niihin liittyvää tietoa sekä raportissamme, että työkirjassa. Rajasimme opinnäytetyömme aiheen tarkkaan, jotta meillä on resursseja huomioida kaikki aiheeseen liittyvät keskeiset termit ja käsitteet. Työkirjan teoriaosuuksiin valittiin mahdollisimman laajasti osa-alueita kaikista raportissa käsiteltävistä aiheista, ja tehtävät ja pohdintaosiot luotiin näiden pohjalta.

Valitsimme työkirjaamme teoriaosuuksien lisäksi erilaisia pohdintaosuuksia sekä tehtäviä, sillä aktiivinen opetusmenetelmä korostaa oppijan omaa aktiivisuutta oppimistapahtumassa. Tällöin opiskelija ei ole tiedon passiivinen vastaanottaja, vaan tavoitteena on sisäistää tietoa mikä on sovellettavissa käytäntöön. Aktiivisessa opetusmenetelmässä vastuu oppimisesta on opiskelijalla itsellään. Opeteltavan tiedon tulisi olla hyvin jäseneltyä ja tiivistettyä. Kun opiskelija on perehtynyt materiaaliin, oppimisen kannalta olennaista olisi tarjota mahdollisuus tiedon soveltamiseen käytäntöön. Kun opiskelija soveltaa juuri sisäistämäänsä tietoa, hän omaksuu uusia tietomalleja eikä tieto ei jää näin ollen pinnalliseksi. (Nikkarinen & Hoppu

1994.) Työkirjassamme loimme pohdintaosuuksia ja tehtäviä tukemaan juuri sisäistettyä tietoa, sekä siirtämään sitä eri muotoihin. Tiedon sisäistäminen ja eri muotoihin siirtäminen tukevat sen soveltamista käytäntöön. Työkirjaa tehdessä opiskelija on itse aktiivinen toimija, joka on vastuussa onnistuneesta oppimisprosessista. Työkirjan loppuun laitoimme tehtävien oikeat vastaukset, jotta on mahdollisuus tarkistaa, onko tietoa sovellettu oikein ja näin ollen tarkistaa omaksutun tiedon todenperäisyys. Näin oppimisprosessi saatetaan loppuun ja työkirjassa tarjottu tieto ei jää opiskelijoille pinnalliseksi, vaan opiskelijat saavat käytännön työhön laajalti sovellettavaa tietoa.

5.2.2 Työkirjan sisältö

Työkirjan alussa avataan sukupuolta terminä. Se on yksi opinnäytetyömme keskeisistä käsitteistä, jonka vuoksi koimme olennaiseksi, että lukijalla olisi selkä käsitys termin merkityksestä. Teorian ymmärtämisen tueksi loimme pohdintatehtävän, jossa tarkastellaan sukupuolta janan avulla. Tämän avulla lukijalla on mahdollisuus pohtia omaa sukupuolikäsitystään. Janan toisessa päässä on nainen ja toisessa mies. Puolestaan janan keskelle sijoittuva henkilö voi olla jotain näiden väliltä, tai esimerkiksi muunsukupuolinen. Halusimme havainnollistaa janan avulla sukupuolikokemuksen laajuutta, ihminen voi kokea olevansa sukupuoli-identiteetiltä binääri tai jotain muuta, ja sijoittua näin ollen mihin tahansa osaan janaa tai sen ulkopuolelle.

Seuraavaksi työkirjassa on sukupuolen moninaisuutta sekä sukupuolen ilmaisua käsittelevä osio, jonka jälkeen pääsee testaamaan oppimaansa sukupuoleen liittyvien totta vai tarua väittämien avulla. Tämän tehtävän jälkeen työkirjassa käsitellään sukupuolienemmistöjä ja sukupuolivähemmistöjä taulukon avulla, josta käy selkeästi ilmi, mitä kaikkia käsitteitä näiden termien alle kuuluu. Halusimme taulukon avulla tehdä aihealueen termien hahmottamisen mahdollisimman sujuvaksi ja lukijaystävälliseksi.

Koimme tärkeäksi avata työkirjassa sukupuolivähemmistöjen asemaa yhteiskunnassa, sillä sukupuolivähemmistöjä kohtaan ilmenee syrjintää, kuten raporttimme tuo ilmi. Syrjintä on kytköksissä vähemmistöstressiin, joten huomioimme myös tämän aihealueen käsittelyn työkirjassamme. Ymmärryksen lisääminen vähemmistöstressistä on tärkeää, Huuskan (2022) mukaan sukupuolisensitiivinen kohtaaminen terveydenhuollossa on olennaisessa asemassa luottamuksen rakentamisessa ja hoitoturvallisuuden parantamisessa. Jotta lukijalla tulisi selkeämpi käsitys vähemmistöstressistä ja sen eri muodoista, loimme työkirjaan kolme erilaista esimerkkiä siitä, miten vähemmistöstressi voi ilmetä terveydenhuollossa. Jotta lukija pystyisi testaamaan sisäistämäänsä tietoa sukupuolivähemmistöistä, loimme tehtävän, jonka tarkoituksena on yhdistää sukupuolivähemmistöihin liittyviä termejä oikeisiin selityksiin.

Toteutimme työkirjaan oman osuuden sukupuolivähemmistöistä ja terveydestä, sillä halusimme tuoda esille sukupuolivähemmistöjen terveyteen liittyviä erityispiirteitä. Mielestämme

on tärkeää tuoda esiin sukupuolivähemmistöjen terveyseroja cissukupuolisiin heteroihin verrattuna, jotta hoitotyön opiskelijat voisivat ottaa nämä asiat paremmin huomioon hoitotyössä sukupuolivähemmistöjä kohdatessa. Laadimme tämän jälkeen työkirjaan pohdinta- ja selvitystehtävän sukupuolivähemmistöihin liittyvistä keskeisistä käsitteistä.

Työkirjan yhtenä tärkeänä osana on tärpit sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen. Haluamme työkirjan avulla antaa konkreettisia keinoja sukupuolivähemmistöjen sensitiivisempään kohtaamiseen. Hoitotyön opiskelijat pystyvät hyödyntämään tärppejä opiskelussa ja työelämässä. Tärppien jälkeen halusimme vielä luoda pohdinta-osion, jonka kautta lukija voi miettiä omassa elämässään kohtaamiansa olettamuksia ja ennakoasenteita.

Työkirjan ollessa teoriaosuuksien ja tehtävien osalta valmis, lähetimme työn Maarit Huuskalle. Konsultoimme häntä lähteiden relevanttiudesta, aihealueiden olennaisuudesta sekä tehtävien ymmärrettävyydestä ja sensitiivisyydestä. Saimme Huuskalta konkreettista palautetta, jonka pohjalta teimme viimeisiä muutoksia työkirjaan. Huuska vahvisti työkirjaamme valikoituneet teoriaosuudet relevanteiksi ja hyvin rajatuiksi.

5.3 Opinnäytetyön arviointi

Arvioinnin kannalta merkityksellistä on, että opiskelija pystyy itse arvioimaan omaa tekemistään ja onnistumistaan sekä saamaan palautetta tavoitteiden saavuttamisesta ja toteutumisesta. Jotta arviointi ei olisi pelkästään subjektiivista olisi palautetta hyvä pyytää opinnäytetyön kohderyhmältä, alan asiantuntijalta sekä itse toimeksiantajalta. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 96-97). Olemme pyytäneet palautetta opinnäytetyöprosessin aikana ohjaavalta opettajaltamme Laurea-ammattikorkeakoulusta. Työkirjasta pyysimme palautetta Setan ja Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskuksen vastaavalta sosiaalityöntekijältä Maarit Huuskalta, sekä opinnäytetyön kohderyhmänä toimivilta hoitotyön opiskelijoilta. Opinnäytetyöseminaareissa olemme myös saaneet palautetta muilta opiskelijoilta ja opettajilta. Saamamme palaute on ollut tärkeää, sillä halusimme lopputuloksen olevan tavoitteidemme mukainen. Kaiken kaikkiaan saamamme suullinen ja kirjallinen palaute on ollut kannustavaa ja myönteistä. Erityisen tärkeäksi palautteeksi osoittautui Huuskalta saamamme palaute. Kirjallisessa palautteessaan Huuska toi esille, että työkirja oli erinomaisesti tiivistetty ja aihealueeseen oli rajattu olennaiset teemat. Hänen mukaansa kuvitus ja grafiikka olivat myös hyvin toimivia ja ilmavia. Palautteessa saimme myös konkreettisia vinkkejä työkirjan sisältöön. Huuskalta saamamme asiantuntevan palautteen perusteella tarkensimme työkirjassa olevia tieto-osuuksia. Lisäsimme palautteen perusteella myös vähemmistöstressi esimerkkeihin selkeämpää hoitotyön näkökulmaa sekä esimerkin, joka koski intersukupuolista henkilöä.

5.4 Työkirjan palautteen analysointi ja arviointi

Arvioinnilla ei ole olemassa yleisesti sovittua määritelmää. Arviointi mielletään useimmissa tapauksissa opintojakson tai tuotoksen arvioinniksi. Puolestaan palautteella yleisesti viitataan oppimis- tai arviointikokonaisuutta tukevaan käytäntöön. (Evans 2013, 70-71; Virtanen, Mäkinen, Klemola, Lauritsalo & Tynjälä 2020, 126). Opinnäytetyössämme viittaamme arvioinnilla ja palautteella näihin kyseisiin määritelmiin. Keräsimme palautetta kohderyhmänämme toimivilta hoitotyön opiskelijoilta, ja käytimme kerättyä palautetta sekä sen analysointia osana työkirja arviointia. Keräsimme palautetta strukturoidulla palautelomakkeella, jonka alustavan suunnitelman teimme Word-tiedostoon (ks. Liite 1). Lopullisena tiedonkeruun välineenä käytimme Google Forms-työkalua, johon haimme tutkimusluvan Laurea-ammattikorkeakoululta. Toteutimme lomakkeen 5-portaista Likert-asteikkoa noudattaen.

Likert-asteikolla tarkoitetaan järjestysasteikkoa, jolla annetaan vastaajalle mahdollisuus ilmaista yhdenmielisyytensä antamistamme väitteistä. Valitsimme 5-portaisen Likert-asteikon, sillä se mahdollistaa helposti kvantitatiivisen datan keräämisen, sekä vastaajien anonymiteetin, joka todennäköisemmin takaa vastaajilta täysin rehellisen palautteen. Päädyimme Likert-asteikkoon, sillä se on yleisimmin käytetty asteikko, joka mittaa ihmisten asenteita. (McLeod 2019). Halusimme lisätä arviointilomakkeeseen myös kaksi avointa kysymystä, jotta vastaajilla oli mahdollisuus antaa myös sanallista palautetta. Palautelomakkeessa (Liite 1) esitimme kahdeksan väittämää työkirjaan liittyen, jotka perustuivat opinnäytetyömme tarkoitukseen ja tavoitteisiin. Työkirjaan tutustuminen ja palautekyselyyn vastaaminen oli osana hoitotyön opiskelijoiden naistentautien opintojaksoon liittyvää työpajaa, joka järjestettiin helmikuussa 2022.

Analysoimme saamaamme palautetta Microsoft Excel -ohjelman avulla. Saimme palautetta kerättyä kyselyn avulla yhdeksältätoista opiskelijalta. Vastausmotivaatio väittämiin oli erinomainen, ensimmäiseen avoimeen kysymykseen tuli ainoastaan yksi tyhjä vastaus, toiseen avoimeen kysymykseen puolestaan kaksi tyhjää vastausta. Voimme siis todeta, että vastausmotivaatio oli kattava. Seuraavassa taulukossa (Taulukko 1) on kootusti esitettyinä kerätyn palautteen vastaukset. Taulukossa on esitetty vastaajien määrä (n), sekä heistä koostuvat prosenttiosuudet (%).

Kyselyyn vastasi 19 hoitotyön opiskelijaa. Heistä 84,2 % oli sitä mieltä, että työkirja oli käytännöllinen. Tämä väite keräsi eniten *täysin samaa mieltä* -vastauksia. 73,7 % vastaajista oli täysin samaa mieltä siitä, että työkirja oli selkeä ja helposti lähestyttävä. Tämä oli prosentuaalisesti toiseksi suurin määrä *täysin samaa mieltä* -vastauksia. Kyseisiä *täysin samaa mieltä* -vastauksia analysoidessamme pystyimme toteamaan, että enemmistön mielestä työkirja oli käytännöllinen, selkeä ja helposti lähestyttävä.

36,8 % vastaajista oli *täysin samaa mieltä* väitteen ”Koen että tulevaisuudessa minun on helpompi kohdata sukupuolivähemmistöjen edustajia” kanssa. Tämä kohta keräsi vähiten *täysin samaa mieltä* -vastauksia. Sen sijaan 42,1 % oli *jokseenkin samaa mieltä* kyseisen väitteen kohdalla. 21,1 % valitsi tämän väitteen kohdalla vastausvaihtoehdon *en osaa sanoa*. Analysoinnin perustella voimme todeta, että väite ”koen että tulevaisuudessa minun on helpompi kohdata sukupuolivähemmistöjen edustajia” loi eniten hajontaa vastauksissa. Analysoimme tämän johtuvan siitä, että hoitotyön opiskelijoiden ei ole ollut helppo analysoida oman konkreettisen osaamisen lisääntymistä. Palautteen perusteella suurilta osin vastaajat ovat kokeneet oman osaamisensa lisääntyneen sukupuolivähemmistöjen kohtaamisessa. *En osaa sanoa* -vastauksien määrä kuitenkin mielestämme kertoo siitä, että oman osaamisen arviointi ei ole ollut helppoa ja lisää osaamisen tukemista aihealueen ympärille kaivataan.

Täysin eri mieltä sekä *jokseenkin eri mieltä* vastauksen valitsi yksi vastaaja väittämän ”sain työkirjasta uutta tietoa” kohdalla. Kaksi vastaajaa oli *jokseenkin eri mieltä* siitä, että työkirjasta oli heille hyötyä. Näiden perusteella arvioimme palautteesta nousevan esille, ettei työkirjassa esiintyvä tieto ole ollut kaikille vastanneille hoitotyön opiskelijoille uutta ja he ovat mahdollisesti perehtyneet aihealueeseen jo aiemmin. Yksi vastaaja 19:sta oli *täysin eri mieltä siitä*, että työkirja oli helposti lähestyttävä. Analysoimme, että palaute ”työkirja ei ole helposti lähestyttävä” voi johtua valitsemastamme värimaailmasta, sillä ainoa kriittinen palaute jonka saimme avoimien kysymyksien osalta, liittyi juuri työkirjan värimaailmaan. Avaamme ja analysoimme tätä avoimeen palautteeseen liittyvää osiota lisää, kun käsittelemme avoimista kysymyksistä saamaamme palautetta.

	Täysin eri mieltä n (%)	Jokseenkin eri mieltä n (%)	En osaa sanoa n (%)	Jokseenkin samaa mieltä n (%)	Täysin samaa mieltä n (%)
1. Sain työkirjasta uutta tietoa	1 (5,3)	1 (5,3)	0 (0)	6 (31,6)	11 (57,9)
2. Ymmärsin työkirjassa esitetyt termit	0 (0)	1 (5,3)	1 (5,3)	6 (31,6)	11 (57,9)
3. Koen että tulevaisuudessa minun on helpompi kohdata sukupuolivähemmistöjen edustajia	0 (0)	1 (5,3)	4 (21,1)	8 (42,1)	7 (36,8)
4. Tehtävät tukivat oppimistani	0 (0)	0 (0)	1 (5,3)	7 (36,8)	11 (57,9)
5. Työkirja oli mielestäni selkeä	0 (0)	1 (5,3)	1 (5,3)	4 (21,1)	14 (73,7)
6. Työkirja oli mielestäni käytännöllinen	0 (0)	0 (0)	0 (0)	3 (15,8)	16 (84,2)
7. Työkirja oli mielestäni helposti lähestyttävä	1 (5,3)	0 (0)	1 (5,3)	3 (15,8)	14 (73,7)
8. Työkirjasta oli minulle hyötyä	0 (0)	2 (10,5)	0 (0)	3 (15,8)	14 (73,7)

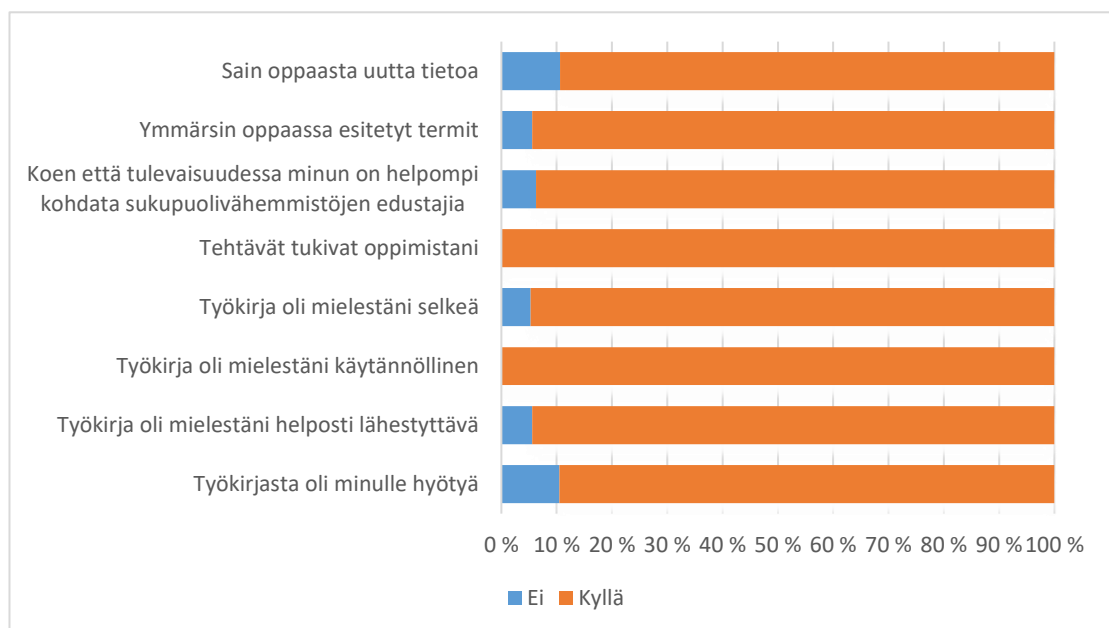
Taulukko 1: Työkirjaan tutustuneiden hoitotyön opiskelijoiden antama palaute vastauskaumana

Seuraavassa kuviossa (Kuvio 1) on esitetty työkirjasta saadun palautteen vertailua kyllä ja ei-vastuksiin jaettuna. Kuvaamme kyllä-vastauksiksi väitteiden *täysin samaa mieltä*, ja *jokseenkin samaa mieltä* -vastaukset. Puolestaan *täysin eri mieltä* ja *jokseenkin eri mieltä* -

vastaukset luokittelimme ei-vastauksiksi. *En osaa sanoa* -vastaukset pidämme neutraaleina vastauksina, eivätkä ne sen vuoksi näy tässä kuviossa.

Kuviota analysoitaessa käy ilmi, että jokaisen vastaajan mielestä työkirjan tehtävät tukivat heidän oppimistaan, ja työkirjan oli heidän mielestään käytännöllinen. Tämä osoittaa mielestämme erinomaisesti sen, että työkirja opetusmateriaalina on onnistunut. Kuten aiemmin mainitaan, käy palautteessa ilmi, että hyvin pieni osa vastaajista ei kokenut työkirjaa hyödylliseksi, eikä saanut työkirjasta uutta tietoa. Palautteen vertailu tällä tavoin todistaa jo edellisen taulukon analysoinnin tuloksia siitä, että aihe voi itsessään olla joillekin jo hyvin tuttu, jolloin työkirjan sisältö ei antanut heille uutta tietoa eikä siksi ollut hyödyllinen. Tästä huolimatta jokaisen palautteen antajan mielestä työkirja oli käytännöllinen ja tuki heidän oppimistaan, jolloin jokainen palautteen antaja on kokenut työkirjan hyväksi opetusmateriaaliksi, vaikka tieto itsessään ei ole ollut heille uutta.

Palautteen vertailussa ei-vastaukset tuovat esiin sen, että pieni osa hoitotyön opiskelijoista olisi hyötynyt laajemmin aiheeseen syventävästä työkirjasta. Lähes kaikki palautetta antaneet hoitotyön opiskelijat saivat kuitenkin työkirjasta uutta tietoa ja työkaluja sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen, jolloin voimme todeta tason, jolla aihealuetta käsittelemme, olevan oppimisen kannalta suurimmalle osalle optimaalinen. Työkirjamme loppuun laitoimme ajan-kohtaisia lähteitä aihealueeseen liittyen, jolloin lisäinformaatiota kaipaavat opiskelijat voivat syventää osaamistaan niiden kautta. Työkirjasta saatu palaute oli suurimmaksi osaksi myönteistä, ja tämän perusteella voimme todeta, että kyseisenlaiselle opetusmateriaalille on tarvetta.

Kuvio 1: Työkirjaan tutustuneiden hoitotyön opiskelijoiden antama palaute työkirjasta jaettuna kyllä ja ei-vastauksiin

Palautekyselyssä esitettyjen avointen kysymysten kautta vastaajien oli mahdollista kertoa, minkälaista uutta tietoa he saivat työkirjasta, ja millaisia kehitysehdotuksia heillä oli työkirjaan. Enemmistö avoimesta palautteesta oli myönteistä. Pääteemoiksi uusiksi opituista asioista nousi käsitteiden ymmärtäminen ja uusien termien oppiminen. Saimme useita palautteita siitä, että antamamme vinkit sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen olivat hyödyllisiä. Työkirjan tehtävistä saimme eniten palautetta sukupuolijanan havainnollistavuudesta ja käytökelpoisuudesta. Vastaajat totesivat, että sukupuolijana on heidän mielestään hyödyllinen työkalu osaksi työelämän kohtaamisia.

Toisessa avoimessa kysymyksessä oli mahdollista antaa työkirjaan kehitysehdotuksia. Tähän kysymykseen enemmistö vastaajista antoi positiivista palautetta työkirjasta, joten kehitysehdotukset jäivät vähemmälle. Palautteesta kävi ilmi, että lähes kaikki vastaajat pitivät työkirjaa selkeänä, mielenkiintoisena, helppolukuisena ja värimaailmaltaan miellyttävänä. Kehitysehdotuksiksi saimme kaksi palautetta siitä, että hillitymmät värit olisivat olleet parempi valinta lukukokemuksen kannalta. Mielestämme olisi ollut merkityksellistä saada avointa palautetta enemmän, jotta arviointi työkirjan värimaailman onnistumisesta olisi relevantimpaa. Näiden palautteiden analysoinnin perusteella voimme kuitenkin todeta, että enemmistö vastaajista piti värimaailmaa miellyttävänä, eikä se suurimman osan mielestä vaikuttanut työkirjan selkeyteen ja lähestyttävyyteen negatiivisesti. Tämän vuoksi päädyimme pitäytymään jo valitsemassamme värimaailmassa. Saimme avoimen palautteen osioon myös kommentin siitä, että työkirjaa olisi kiva saada jaettavaksi mm. koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon, sekä hoitoalan ulkopuolisille tahoille kuten opettajille. Tämä mielestämme viestii siitä, että sukupuolen moninaisuus on aiheena puhutteleva, ja tietoa sekä osaamista aihealueesta kaivattaisiin laajasti useille eri tahoille. Koemme tämän myös kertovan siitä, että aihealueen valinta oli hyvin relevantti ja ajankohtainen.

6 Pohdinta ja johtopäätökset

Halusimme käsitellä sukupuolen moninaisuutta opinnäytetyössämme, sillä koemme että sille on suuri tarve. Opintoissamme ei ole käsitelty sukupuolen moninaisuutta ja koemme, että sen pitäisi kuulua osaksi hoitotyön opintoja. Nissinen (Tuovinen, Stålström, Nissinen & Hentilä 2011, 11) toteaa Saanko olla totta kirjassa, kuinka häntä on toistuvasti hämmästyttänyt se, että Suomessa voi valmistua terveydenhuollon ammattilaiseksi perehtymättä juuri lainkaan seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuteen. Hän kertoo, että yhteiskunnassamme tämän aihealueen tietämys on jätetty täysin erityisasiantuntijoiden osaamisalueeksi. Positiivisesta muutoksesta mielestämme kuitenkin kertoo yhteistyökumppanimme kiinnostus opinnäytetyötämme kohtaan sekä uuden opetussuunnitelman osio, jossa painotetaan sukupuolen moninaisuuden merkityksen analysointia.

Aihe oli kummallekin meistä ennestään merkityksellinen, jonka vuoksi meille oli tärkeää onnistua saavuttamaan tavoitteemme ja suoriutua opinnäytetyöprosessissamme hyvin. Meille tärkein päämäärä opinnäytetyöprosessissa oli tuottaa materiaalia, joka olisi aidosti merkityksellistä ja lisäisi ihmisten tietoisuutta aiheesta. Työn onnistumista arvioidessa pohdimme työmme tarkoituksen ja tavoitteiden toteutumista sekä saamaamme palautetta. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa työkirja sukupuolen moninaisuudesta uuteen seksuaali- ja lisääntymisterveyden opintokokonaisuuteen. Tarkoitus toteutui suunnitelman mukaisesti, kun saimme tuotettua uuden opetusmateriaalin Laurea-ammattikorkeakoululle työkirjan muodossa. Tavoitteenamme puolestaan oli toteuttaa selkeä, käytännöllinen ja helposti lähestyttävä työkirja, joka syventää hoitotyön opiskelijoiden tietoisuutta sukupuolen moninaisuudesta ja sen merkityksestä. Teimme johtopäätökset tavoitteemme toteutumisesta sillä perusteella, mikä oli enemmistön kanta tekemämme palautekyselyn perusteella. Kuten hoitotyön opiskelijoilta kerätyn palautteen analysoinnista käy ilmi enemmistön koki, että työkirja oli selkeä, käytännöllinen ja helposti lähestyttävä. Täten voimme todeta, että olemme onnistuneet saavuttamaan opinnäytetyömme tavoitteet.

6.1 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuseetiikalla tarkoitetaan yleisesti eettisiä arviointeja sekä näkökulmia, joita tehdään tieteeseen ja tutkimukseen liittyen. Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on luonut tutkimuseettiset ohjeet, joissa tarkemmin tutkimuseetiikkaa käsitellään eettisen vastuullisuuden sekä oikeiden toimintatapojen noudattamisen ja tunnistamisen lähtökohdista. Ainoastaan hyvän tieteellisen käytännön velvoittamalla tavalla tehdyt tutkimukset voivat olla eettisesti hyväksyttäviä, luotettavia sekä niissä kerätty tieto uskottavaa. (TENK 2012, 4-6). Opinnäytetyöprosessin aikana olemme ottaneet huomioon hyvän tieteellisen käytännön ohjeet sekä ammattikorkeakouluille laaditut opinnäytetöiden eettiset suositukset, joissa käydään läpi opinnäytetyön eri vaiheisiin liittyviä eettisiä käytäntöjä. (Arene 2019). Pidimme huolta siitä, että toimintamme oli rehellistä, huolellista ja tarkkaa. Tämä sisältää ymmärryksen eettisistä tiedonhankinnan- ja arvioinninmenetelmistä sekä tiedon dokumentoinnista ja asianmukaisista viittausmenetelmistä. Käytimme työssämme luotettavista tietokannoista kerättyjä lähteitä ja jokaisen lähteen kohdalla pohdimme lähteen relevanttiutta sekä ajankohtaisuutta. Lähdeviittaukset ja lähdeluettelon laadimme Laurea-ammattikoulun ohjeistusten mukaisesti. Otimme huomioon myös tarvittavat tutkimusluvut palautetta kerätessämme, sillä lainsäädäntö määrittää tutkimusten tietojen käsittelyä. Hyvän tieteellisen käytännön ohjeiden mukaan myös suunnittelimme, toteutimme ja raportoimme opinnäytetyömme tieteelliselle tiedolle asetettujen ehtojen mukaisesti. (TENK 2012, 6-7; TENK 2019, 11). Opinnäytetyömme luotettavuutta edisti myös se, että olemme tarkistuttaneet työkirjan sisällön ohjaavalla opettajallamme sekä alan asiantuntijalla Maarit Huuskalla.

Sairaanhoitajilla on omat ammattieettiset säännöt, jotka koskettivat opinnäytetyöprosessiamme. Sairaanhoitajien eettisten ohjeiden mukaan (Sairaanhoitajaliitto 2021) sairaanhoitajilla on velvollisuus kehittää omaa ammatillista osaamistaan ja näin ollen itse hoitotyötä. Opinnäytetyöprosessimme kautta pääsimme kehittymään ammatillisesti kartuttaessamme omaa osaamistamme sukupuolivähemmistöistä ja heidän kohtaamisestaan. Pääsimme myös vaikuttamaan itse hoitotyön kehittämisessä eettisempään suuntaan, sillä luomamme työkirjan avulla hoitotyön opiskelijoilla on enemmän työkaluja sukupuolivähemmistöjen kohtaamiseen samanarvoisesti muihin asiakkaisiin nähden huomioiden heidän elämäntilanteensa, kuten sairaanhoitajien eettiset ohjeet edellyttävät. Sairaanhoitajien eettisissä ohjeissa mainitaan myös oman ammattiryhmän tukeminen heidän ammatillisessa kehityksessään. (Sairaanhoitajaliitto 2021.) Toivomme työkirjan tukevan tulevia hoitoalan ammattilaisia heidän osaamisensa kehittämisessä sukupuolen moninaisuuteen liittyvissä aiheissa.

6.2 Ammatillinen kasvu

Koemme opinnäytetyöprosessin kehittäneen meitä ammatillisesti. Aiheen parissa työskentely oli ammatillisesti haastavaa ja opettavaista, sillä tarkoitus oli luoda uutta opetusmateriaalia. Meistä kumpikin oli aihealueesta valmiiksi kiinnostunut, joten tiedot kerääminen ja oman osaamisensa kehittäminen sukupuolen moninaisuudesta ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamisesta oli innostavaa. Koko prosessin aikana motivaatiomme oli korkealla ja olimme innokkaita prosessin tekemisestä, sekä ajankohtaisesta tiedosta, jonka avulla pystyimme kokoamaan työkirjan. Kartuttamastamme osaamisesta tulee olemaan varmasti paljon hyötyä tulevaisuudessa, kun työskentelemme terveydenhoitajina. Konsultointimahdollisuus Setalla työskentelevään Maarit Huuskaan oli todella tärkeä osa prosessiamme, ja hänen kannustava palautteensa työstämme toi myös varmuutta omasta ammatillisesta osaamisestamme sekä työn relevanttisuudesta. Koemme myös kehittyneemme palautteen vastaanottamisessa ja sen hyödyntämisessä opinnäytetyöprosessin aikana.

Opinnäytetyön yhdessä työstäminen oli alusta asti meille hyvin sujuvaa ja luontevaa. Toimimme opinnäytetyötä kirjoittaessa pääosin etäyhteydellä kommunikoiden, mutta myös tapaamisissa sekä itseksemme. Koko prosessin ajan olimme yhteydessä hyvin aktiivisesti siitä, mitä olemme tahoillamme tehneet ja mitä seuraavaksi teemme. Olemme käyneet myös läpi toisemme tuottamat materiaalit tarkasti, ja antaneet palautetta mahdollisista parannusehdoksista. Yhdessä työskentely on vaatinut kummaltakin luottamusta ja sitoutumista yhdessä sovittuun aikatauluun. Teimme työtä positiivisessa yhteishengessä, välillämme oli syvä luottamus toistemme tapaan työskennellä. Yhteisen työn kautta olemme päässeet myös haastamaan omia toimintatapoja ja ajattelemaan kriittisesti.

6.3 Jatkokehittämissuositukset ja hyödynnettävyys

Saamamme palautteen perusteella luomamme työkirja vastaa hyvin tarpeisiin, joihin sen suunnittelimme. Palaute työkirjasta oli pääosin todella positiivista, ja suurin osa vastaajista koki saaneensa siitä lisätietoa ja eväitä työelämän kohtaamisiin. Työkirja on sähköisessä muodossa, jolloin opiskelijat voivat palata materiaaliin halutessaan useita kertoja myöhemmin. Sen voi myös tulostaa itselleen materiaaliksi tukemaan työelämän kohtaamisia sukupuolivähemmistöön kuuluvien henkilöiden kanssa.

Tieto sukupuolen moninaisuudesta on lisääntynyt huomattavasti lähivuosina, ja tieto päivittyy jatkuvasti. Jo muutaman vuoden takainen lähde voi olla epärelevantti, sillä uutta tietoa saadaan aihealueesta jatkuvasti. Jatkokehittämissuosituksena pohdimme, että työkirjaa opetusmateriaalina käyttävien opettajien olisi hyvä päivittää materiaalia tietyin väliajoin, jotta sen sisältämä tieto säilyy ajankohtaisena. Myös lisämateriaali aiheesta olisi tarpeellista, ja aihealueesta voisi tuottaa lisää opinnäytetöitä, joissa tuotoksena olisi eri muodoissa olevaa opetusmateriaalia. Uudessa seksuaali- ja lisääntymisterveyden opintokokonaisuudessa opiskelijan tavoitteena on osata analysoida seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden merkitystä työssään. Uusi opetusmateriaali voisi keskittyä seksuaalisen suuntautumisen moninaisuuteen. Olemme myös saaneet kyselyitä työkirjan käyttöoikeuksista hoitoalan ulkopuolelle, esimerkiksi opettajanhuoneeseen tulosteina. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että kyseisellä materiaalilla olisi suuri tarve myös hoitoalan ulkopuolella.

Lähteet

Painetut

Huuska, M. 2021. Sukupuolen moninaisuus ja kehon kirjo. Helsinki: Seta-julkaisut.

Holma, J., Järvenpää V. & Tervonen K. 2017. Näkymätön sukupuoli. Helsinki: Into Kustannus.

Kalliokoski, H. & Karvinen, M. 2019. Sukupuolen moninaisuus ja lapset. Helsinki: Seta-julkaisut.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita Publishing.

Parkkunen, N., Vertio, H. & Koskinen-Ollongvist, P. 2001. Terveysaineiston suunnittelun ja arvioinnin opas. Helsinki: Terveysten edistämisen keskus

Pirskanen, J. & Kilpiä J. 2019. Opas intersukupuolisen lapsen perheelle ja läheisille. Helsinki: Seta-julkaisut.

Tuovinen, L., Stålström, O., Nissinen, J. & Hentilä, J. 2011. Saanko olla totta? Sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuus. Helsinki: Gaudeamus

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Jyväskylä: Tammi.

Sähköiset

Arene. 2019. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto. Viitattu 18.2.2022 <https://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTIL-SET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?t=1578480382>

Brito, J. 2018. What does it mean to identify as genderqueer. Healthline. Viitattu 3.3.2022 <https://www.healthline.com/health/transgender/genderqueer>

Brom, C., Stárková, T. & D'Mello, S. 2018. How effective is emotional design? A meta-analysis on facial anthropomorphisms and pleasant colors during multimedia learning. Viitattu 10.12.2021 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1747938X18302148>

Evans, C. 2013. Making sense of assessment feedback in higher education. Review of Educational Research. Viitattu 17.1.2021 <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.3102/0034654312474350>

Finlex. 2002. Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta. Viitattu 28.12.2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020563>

Frisk, M. 2020. Kuuntelemisen taito hioutuu elämän kokemuksen myötä. Hoitoalan ammattilaisten verkkolehti Super. Viitattu 15.2.2022 <https://www.superlehti.fi/tyoelama/osaatko-kuunnella/>

Hamnvik, O. Sexual and gender minorities face unique health risks. Harvard Health Publishing. Viitattu 3.3.2022 <https://www.health.harvard.edu/womens-health/sexual-and-gender-minorities-face-unique-health-risks>

Hollins Martin, C., Forrest, E., Wylie, L. & Martin, C. 2013. An evaluative survey to assess the effectiveness of using an interactive workbook to deliver bereavement education to undergraduate student midwives. Viitattu 10.12.2021 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0266613813001496#!>

Hästbacka, N. & Sirén, I. 2017. "Ehkä ne on senki takia ollu hiljaa" Ammattilaisten valmiudet kohdata sateenkaarinuoria ja huomioida moninaisuutta päihde- ja mielenterveystyössä. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/sateenkaarinuoret_raportti_verkko.pdf

ILGA-Europe. 2020. Annual review of the human rights situation of lesbian, gay, bisexual, trans, and intersex people in Finland. Viitattu 29.12.2021 <https://rainbow-europe.org/#8632/0/0>

Jokela, S., Luopa, P., Hyvärinen, A., Ruuska, T., Martelin, T., & Klemetti, R. 2020. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi: Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Viitattu 13.10.2021 https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Järvinen, M. 2020. Motivoiva haastattelu. Käypähoito. Viitattu 19.1.2022 <https://www.kaypa-hoito.fi/nix02109>

Karvinen, M. & Venesmäki, E. 2019. Tilaa moninaisuudelle - Opas seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen yhdenvertaisuuden edistämiseen. Viitattu 29.12.2021 <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/14323821/HLBTI-opas+viranomaisille/9175485d-682f-5b16-674e-4fe407024ade/HLBTI-opas+viranomaisille.pdf>

Katz-Wise, S. 2020. Gender fluidity: What it means and why support matters. Harvard Health Publishing. Viitattu 3.3.2022 <https://www.health.harvard.edu/blog/gender-fluidity-what-it-means-and-why-support-matters-2020120321544>

Keinänen-Kiukaanniemi, S. 2020. Kohtaaminen - avain hoitosuhteen rakentumiseen. Duodecim. Viitattu 29.12.2021 https://www.oppiportti.fi/op/ype00001/do?p_haku=kohtaaminen#q=kohtaaminen

Kinsey Institute. 2021. John Money, Ph.D. Viitattu 17.12.2021 <https://kinseyinstitute.org/about/profiles/john-money.php>

Laurea. 2021a. Sairaanhoidajakoulutus. Laurea Ammattikorkeakoulu. Viitattu 27.10.2021 <https://www.laurea.fi/koulutus/sosiaali--ja-terveysala/sairaanhoidaja-amk/>

Laurea. 2021b. Terveystenhoitajakoulutus. Laurea Ammattikorkeakoulu. Viitattu 27.10.2021 <https://www.laurea.fi/koulutus/sosiaali--ja-terveysala/terveydenhoitaja/>

Laurea. 2021c. Laurea organisaationa. Laurea Ammattikorkeakoulu. Viitattu 19.10.2021. <https://www.laurea.fi/tietoa-meista/organisaationa/>

Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta 563/2002. Viitattu 13.12.2021 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2002/20020563>

- Lee, J. 2021. What is gender identity? And other questions you may have. Viitattu 17.12.2021 <https://www.ucf.edu/news/gender-identity/>
- McLeod, S. 2019. Likert scale. Simply Psychology. Viitattu 17.1.2021 <https://www.simplypsychology.org/likert-scale.html>
- Metropolia. 2020a. Kätilö AMK, päiväopiskelu. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Viitattu 27.10.2021 <https://www.metropolia.fi/fi/opiskelu-metropoliassa/amk-tutkinnot/katilo>
- Metropolia. 2020b. Ensihoitaja AMK, päiväopiskelu. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Viitattu 27.10.2021 <https://www.metropolia.fi/fi/opiskelu-metropoliassa/amk-tutkinnot/ensihoitaja>
- Nikkarinen, T. & Hoppu, K. 1994. Ongelmakeskeinen opetus, ongelmalähtöinen oppiminen ja aktivoivat opetusmenetelmät. Duodecim. Viitattu 21.3.2022. <https://www.duodecim-lehti.fi/duo40341>
- Nummelin, R. 2000. Seksuaalikasvatusmateriaalit - pääkaupunkiseutulaisten nuorten näkemyksiä ja kokemuksia. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto, terveystieteenlaitos. Tampere. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67057/951-44-4949-5.pdf?sequence=1>
- Näkövammaisten liitto. 2020. Ohjeita selkeän julkaisun suunnitteluun. Viitattu 20.1.2022 <https://www.nkl.fi/fi/ohje-selkean-julkaisun-suunnitteluun>
- Palveluvalikoima. 2020. Transsukupuolisuudesta johtuvan dysforian lääketieteelliset hoitomenetelmät. Viitattu 4.3.2022 <https://palveluvalikoima.fi/documents/1237350/22895838/Transsukupuolisuus%2Bsuositus.pdf/82b60104-291c-7d8c-9e88-1b1fc9bba527/Transsukupuolisuus%2Bsuositus.pdf>
- Progovac, A., Lê Cook, B., Mullin, B., McDowell, A., Sanchez, M., Wang, Y., Creedon, T. & Schuster, M. 2018. Identifying Gender Minority Patients' Health And HealthCare Needs In Administrative Claims Data. The People-to-People Health Foundation. Viitattu 3.3.2022 <https://www.healthaffairs.org/doi/epdf/10.1377/hlthaff.2017.1295>
- Rouvinen-Wilenius, P. 2007. Tavoitteena hyvä ja hyödyllinen terveysaineisto. Terveystieteen edistämisen keskus. Viitattu 25.10.2021 https://www.researchgate.net/profile/Paeivi-Rouvinen-Wilenius/publication/232569631_Tavoitteena_hyva_ja_hyodyllinen_terveysaineisto/links/0912f508673a1366ae000000/Tavoitteena-hyvae-ja-hyoedyllinen-terveysaineisto.pdf
- Rudd, R. 2019. Guidelines for creating materials. Health literacy studies. Harvard School of Public Health. Viitattu 4.3.2022 https://cdn1.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/135/2012/09/resources_for_creating_materials.pdf
- Sairaanhoitajaliitto. 2021. Ammattietiikka ja kollegiaalisuus. Sairaanhoitajien eettiset ohjeet. Viitattu 27.10.2021 <https://sairaanhoitajat.fi/ammatti-ja-osaaminen/kollegiaalisuus-ja-ammattietiikka/>
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Turun Ammattikorkeakoulu. Viitattu 21.1.2022. <https://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Schneider, S., Nebel, S. & Rey, G. 2016. Decorative pictures and emotional design in multi-media learning. Viitattu 10.12.2021 <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959475216300226#!>

Seta. 2021a. Sukupuolen moninaisuus. Viitattu 19.10.2021 <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/>

Seta. 2021b. Muunsukupuolisuus. Viitattu 13.12.2021. <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/muunsukupuolisuus/>

Seta. 2021c. Translaki. Viitattu 22.10.2021. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus/translaki/>

Seta. 2021d. Sateenkaarisano. Viitattu 29.12.2021 <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisano/>

Seta. 2022. Intersukupuolisuus. Viitattu 20.1.2022 <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/intersukupuolisuus/>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2021. Translaki. Viitattu 13.12.2021 <https://stm.fi/hanke?tunnus=STM009:00/2021>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus 2021a. Sukupuolen moninaisuus. Viitattu 26.10.2021. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. 2021b. Sukupuolen moninaisuuden sano. Viitattu 25.10.2021. <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/sukupuolen-moninaisuuden-sano/>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. 2022a. Intersukupuolinen keho. Viitattu 3.3.2022 <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/intersukupuolisuus/intersukupuolinen-keho/>

Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. 2022b. Sukupuolen moninaisuus asiakastyössä. Viitattu 15.2.2022 <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/ammattilaisille/sukupuolen-moninaisuus-asiakastyossa/>

Super. 2021. Lähihoitajan koulutus. Superliitto. Viitattu 27.10.2021 <https://www.superliitto.fi/tyoelamassa/ammattilainen-koulutus/lahihoitajan-koulutus/>

TENK. 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Viitattu 21.1.2022 https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

TENK. 2019. Ihmisen kohdistuvan tutkimukset eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja. Viitattu 21.1.2022 https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf

TEPA-termipankki 2022. Rakenteellinen syrjintä. Viitattu 21.2.2022. <https://termipankki.fi/tepa/fi/haku/rakenteellinen%20syrjinta>

Ulu Kalin, Ö. 2017. Creating Interactive Student Workbook for Primary Education Social Studies Class and Researching Its Efficiency. Social Sciences Education Department. Artvin Çoruh University. Viitattu 22.10.2021 <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1140630.pdf>

Utami, A., Aminatum, T. & Fatriana, N. 2020. Student workbook use: does it still matter to the effectiveness of students' learning? Journal of English language teaching and learning. Universitas Teknokrat Indonesia. Viitattu 22.10.2021 <http://jim.teknokrat.ac.id/index.php/english-language-teaching/article/view/247>

Valojää, A. 2021. Tutkimuskatsaus transnuoret ja itsemurha. Sukupuolen moninaisuuden osamiskeskus. Viitattu 13.10.2021 <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/wp-content/uploads/2021/06/Transnuoret-ja-itsemurha-tutkimuskatsaus-2021.pdf>

Valtonen, S. & Hakola, S. 2016. Haluaisin pystyä kertomaan - Sateenkaariseniorit ikääntyneille suunnattujen palveluiden asiakkaina. Viitattu 4.3.2022 https://www.dropbox.com/s/vbtpda5nfu1u2rm/Haluaisin_pystya_kertomaan_nettipdf.pdf?dl=0

Vilka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/120050/978-952-03-1533-7.pdf?sequence=2F>

Virtanen, A., Mäkinen, T., Klemola, U., Lauritsalo, K & Tynjälä, P. 2020. Arviointi ja palaute oppimista tukemassa. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 17.1.2021 https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/68064/llmiomaista%2520_123-141.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Väestöliitto. 2019. Mitä eroa on transsukupuolisella ja transvestiitilla. Viitattu 19.1.2022 <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/mita-eroa-on-transsukupuolisella-ja-transvestiitilla/>

Julkaisemattomat

Huuska, M. 2022. Keskustelu Setan johtavan sosiaalityöntekijän kanssa. 11.2.2022 Seta. Helsinki.

Kuviot

Kuvio 1: Työkirjaan tutustuneiden hoitotyön opiskelijoiden antama palaute työkirjasta jaettuna kyllä ja ei-vastauksiin.....	25
---	----

Taulukot

Taulukko 1: Työkirjaan tutustuneiden hoitotyön opiskelijoiden antama palaute vastausjakamana	24
--	----

Liitteet

Liite 1: Palautelomake..... 37

Liite 1: Palautelomake

Palautelomake

Työkirja sukupuolen moninaisuudesta hoitotyön opiskelijoille

Työkirjan tavoitteena on olla selkeä, käytännöllinen ja helposti lähestyttävä, sekä syventää hoitotyön opiskelijoiden tietoisuutta sukupuolen moninaisuudesta ja sen merkityksestä. Työkirja on tehty hoitotyön opiskelijoille uutta seksuaali- ja lisääntymisterveyden opintokokonaisuutta varten.

Lomakkeelle vastaaminen tapahtuu täysin anonymisti, ja palautteet hävitetään niiden analysoinnin jälkeen.

Kiitos palautteesta!

Tutustuttuasi työkirjaan valitse seuraavista väittämistä mielestäsi sopivin vaihtoehto:

1= Täysin eri mieltä 2= Jokseenkin eri mieltä 3= En osaa sanoa 4= Jokseenkin samaa mieltä 5= Täysin samaa mieltä

1. Sain työkirjasta uutta tietoa

1   2   3   4   5

2. Ymmärsin työkirjassa esitetyt termit

1   2   3   4   5

3. Koen, että tulevaisuudessa minun on helpompi kohdata sukupuolivähemmistöjen edustajia

1   2   3   4   5

4. Tehtävät tukivat oppimistani

1   2   3   4   5

5. Työkirja oli mielestäni selkeä

1   2   3   4   5

6. Työkirja oli mielestäni käytännöllinen

1   2   3   4   5

7. Työkirja oli mielestäni helposti lähestyttävä

1   2   3   4   5

8. Työkirjasta oli minulle hyötyä

1   2   3   4   5

9. Minkälaista uutta tietoa sait työkirjasta?

10. Mahdollisia kehitysehdotuksia työkirjaan?